

***et-Teshîl li ‘ulûmi’t-Tenzîl* Tefsiri Hakkında Yapılmış Akademik
Araştırmalar: Bir Literatür İncelemesi -Türkiye, Arap ve Batı
Dünyası Ölçeğinde-**

Academic Research on The Commentary *al-Tashîl li-Ulûm al-Tanzîl*: A
Literature Review -on the Scale of Turkey, Arab and The Western World-

Mehmet KAYA

Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir ABD,
Assoc. Prof. Dr., Selçuk University, Faculty of Theology, Department of Tafsir
kayamehmet@selcuk.edu.tr

ORCID: 0000-0003-0066-5232

DOI: 10.56720/mevzu.1810531

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 25 Ekim / December 2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 19 Ocak / January 2026

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Şubat / February 2026

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Şubat / February

Atıf / Citation: Kaya, Mehmet. “*et-Teshîl li ‘ulûmi’t-Tenzîl* Tefsiri Hakkında
Yapılmış Akademik Araştırmalar: Bir Literatür İncelemesi -Türkiye, Arap ve Batı
Dünyası Ölçeğinde-”. *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (Şubat 2026): 347-395.

<https://doi.org/10.56720/mevzu.1810531>

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected.
web: <http://dergipark.gov.tr/mevzu> | <mailto:mevzusbd@gmail.com>

Copyright © CC BY-NC 4.0

Öz

Bu çalışmada Endülüs Tefsir geleneğinin son temsilcilerinden biri olan İbn Cüzey el-Kelbî'nin (ö. 741/1340) *et-Teshîl li 'ulûmi't-Tenzîl* adlı tefsiri hakkında Türkiye, Arap dünyası ve Batı'da yapılmış akademik çalışmalar incelenmiştir. *et-Teshîl* dar hacimli bir tefsir olmasına rağmen çok yönlü bir eser olan *et-Teshîl* ilki Kur'an tarihi, Kur'an kavramları, Tefsirde tercih olgusu, Tefsir literatürü ve belagat ilmi; diğeri ise garib kelimeler hakkında kaleme aldığı iki mukaddimeye sahip olmasıyla öne çıkmaktadır. Çok yönlü bir âlim olan İbn Cüzey'in bu özelliği *et-Teshîl*'e de yansımış; eserde Kıraat, Fıkıh, Kur'an ilimleri, Mantık, Kelam ve Tasavvufa ilişkin yorumlar yapılmıştır. Eser kendisinden sonra kaleme alınmış çok sayıda tefsire kaynaklık etmiş olmasına rağmen *et-Teshîl* hakkında sınırlı sayıda akademik çalışma yapılmıştır. Bununla birlikte özellikle son yıllarda eser hakkındaki akademik çalışmaların sayısında ciddi artış yaşandığı görülmektedir. *et-Teshîl* hakkında yapılan akademik çalışmaların çoğunda daha önce yapılmış çalışmalardan yeterince yararlanılmadığı görülmektedir. Bu da araştırmacıların esere ilişkin literatür hakkında yeterli bilgiye sahip olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu durum yapılan çalışmaların bilimsel kalitesini ve kapsayıcılığını da etkilemektedir. Nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı bu çalışmada İbn Cüzey'in *et-Teshîl* isimli tefsiri hakkında on yedi kitap, dört kitap bölümü, yetmiş beş makale, altmış sekiz tez ve iki bildiri olmak üzere toplam yüz altmış yedi çalışma tespit edilmiştir. *et-Teshîl* tefsiri hakkında Türkiye'de, Arap dünyasında ve Batı'da bir ansiklopedi maddesine rastlanmamıştır. Bu çalışmaların çoğu Arap dünyasında yapılmış olup eser hakkında en az çalışma Batı'da yapılmıştır. Bu makalede İbn Cüzey'in *et-Teshîl* tefsiri hakkında yapılmış akademik çalışmalar hakkında veri sunarak eser hakkındaki sonraki çalışmalara ışık tutulması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, İbn Cüzey, et-Teshîl, Literatür, Akademik Araştırma.

Abstract

This study examines academic studies conducted in Turkey, the Arab world, and the West on the commentary *al-Tashîl li 'ulûmi't-Tanzil* by Ibn Juzay al-Kalbi (d. 741/1340), one of the last representatives of the Andalusian

exegetical tradition. Despite its limited volume, *al-Tashîl* stands out as a multi-faceted work with two introductions: one on the history of the Quran, Quranic concepts, the concept of choice in exegesis, exegetical literature, and rhetoric; and the other on strange words. Ibn Juzayy's versatile scholarly character is reflected in *al-Tashîl*, which includes commentaries on recitation, jurisprudence, Qur'anic sciences, logic, theology, and Sufism. Although the work has served as a source for numerous subsequent commentaries, limited academic studies have been conducted on *al-Tashîl*. However, there has been a significant increase in the number of academic studies on the work, especially in recent years. Most academic studies on *al-Tashîl* appear to have failed to draw sufficiently on previous work. This is likely due to researchers lack sufficient knowledge of literature on the work. This situation also impacts on the scientific quality and comprehensiveness of studies. This study, which used both qualitative and quantitative research methods, identified a total of one hundred and sixty-seven studies on Ibn Juzayy's *al-Tashîl*, including seventeen books, four book chapters, seventy-five articles, sixty-eight theses, and two papers. No encyclopedic article has been prepared about the Tafsir of *al-Tashîl* in Türkiye, the Arab world or the West. Most of these studies have been conducted in the Arab world, with minimal work on the work in the West. This article aims to shed light on subsequent studies on Ibn Juzayy's *al-Tashîl* by presenting data on academic studies.

Keywords: Tafsir, Ibn Juzayy al-Kalbî, al-Tashîl, Literature, Academic Research.

Giriş

Endülüs Tefsirciliğinin diğer tefsirlerden ayrılan yönleri bulunmaktadır. Farklı anlayıştaki insanların bulunduğu ve sürekli çatışmaların olduğu bir coğrafyada neşvü nema bulan bu tefsir geleneği gereksiz ayrıntılardan arınmış, sistematik ve sorgulayıcı bir yapıya bürünmüştür.¹ Bu yaklaşım pratikte bu coğrafyada kaleme alınan eserlerde İsrâiliyat başta olmak üzere Müslüman

¹ Mustafa Şentürk, "Endülüs Tefsîr Kültürü", *Journal of Divinity Faculty of Hitit University* 11/21 (2012), 71.

olmayan kaynaklardan gelen bilgilere ihtiyatla² ve toplumda yerleşik fikir ve düşüncelere ise mesafeli yaklaşılması sonucunu doğurmuştur.³ Bu da bu gelenekte yetişen müfessirlerin eserlerinde eleştiri⁴ ve tercih olgularına⁵ sıklıkla yer verilmesine sebep olmuştur.

Eserinde Endülüs tefsir geleneğinin bu eleştirel ve seçmeci anlayışını en iyi yansıtan müfessirden biri de İbn Cüzey el-Kelbî (ö. 741/1340)'dir. Endülüs medeniyetinde en son kaleme alınan tefsirlerinden biri olan *et-Teshîl li 'ulûmi't-Tenzîl* ⁶ hacimli olmamasına rağmen çeşitli alanlarda bilgi ve yorum içeren bir eserdir.⁷ *et-Teshîl* ilki Kur'an tarihi, Kur'an kavramları, Tefsirde tercih olgusu, Tefsir literatürü ve belagat ilmi; diğeri ise garîb kelimeler hakkında kaleme aldığı iki mukaddimeye sahip bir eser olmasıyla diğer tefsirlerden ayrışır. Eserin mukaddimeleri sözlük bilgisi ve tefsirde tercih olgusuna ilişkin içerdiği sistematik bilgiler sebebiyle çok sayıda şerh, tercüme ve akademik araştırmaya konu olmuştur. Biz de bu çalışmada Tefsir ilminde önemli bir yere sahip olan ve özellikle de Arap dünyasında eseri hakkında çokça akademik çalışma yapılan *et-Teshîl* tefsiri hakkındaki akademik çalışmaları ortaya koyarak bu eser hakkında çalışma yapmak isteyen araştırmacılara veri sunmayı amaçlamaktayız. Bununla birlikte çalışmanın amacı, yöntemi ve kaynaklarına ilişkin bilgi vermeden önce makalenin ana temasını oluşturan eser ve müellifi hakkında bilgi vermenin gerekli olduğunu düşünmekteyiz.

² Mehmet Akif Koç, "Endülüs Tefsirciliği Üzerine Bir Giriş Denemesi", *İslâmîyât* 7/3 (2004), 58.

³ Muharrem Akoğlu, "İbn Hazm'ın Mu'tezile'ye Yönelik Eleştirileri", *Bilimname: Düşünce Platformu* 10/1 (2006), 66.

⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet Kaya, *Endülüs Tefsir Geleneğinde Eleştiri -Bahru'l-muhîr Örneği* (Ankara: Fecr Yayınları, 2020), 135-157.

⁵ Kaya, "İbn Cüzey'in Tefsirinde Tercih Uygulamaları", *Mütefekkir* 11/22 (15 Aralık 2024), 517.

⁶ Harun Bekiroğlu, *Kur'an Yorumunda Fıkıh Usûlünün İşlevi İbn Cüzey Örneği* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2020), 156.

⁷ bk. Ali Muhammed ez-Zübeyrî, *İbn Cüzey ve menhecühû fi't-tefsîr dirâse müshebe 'an imâmi'l-müfessir el-Endelüsî eş-şehîd İbn Cüzey ve tavzîhun mufasssalun li menhecih fi tefsîri et-Teshîl li Ulûmi't-Tenzîl* (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1987), 240-243; Mustafa Öztürk, *İlahi Hitabın Tefsiri* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018), 1/56.

İbn Cüzey, Endülüslü bir diğer önemli müfessir Ebû Hayyân (ö. 745/1344) ile çağdaş olup aynı hocalardan ders almıştır. İbn Cüzey Arap dili, Fıkıh, usûl-i fıkıh, edebiyat ve Hadis alanında otorite bir müfessirdir.⁸ Onun bu birikimi onun *et-Teshîl* adlı tefsirine de yansımış; eserde âyetlerin farklı açılardan yorumları yapılmıştır. Bu çerçevede eserde dilbilim, Kıraat, Fıkıh, Kur'an ilimleri, Mantık, Kelâm ve Tasavvufa ilişkin yorumlara ulaşmak mümkündür.⁹ Ebû Hayyân gibi Endülüs tefsir geleneğine mensup müfessirler tasavvufa ve bu çerçevedeki yorumlara mesafeliyken¹⁰ İbn Cüzey'in, tefsirinde orta yolu tuttuğu,¹¹ Bâtınîliğe kaymayan bazı tasavvufi yorumlara yer verdiği ve bazı tasavvufi kavramları açıkladığı görülür.¹² *et-Teshîl*'de Endülüs tefsirlerinin spesifik özelliklerinden biri olan¹³ rivayet ve dirayet metotları birleştirilmiş olup¹⁴ eserin temel iki kaynağı Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) *el-Keşşâf*'ı ile İbn Atıyye'nin (ö. 541/1147) *el-Muharerrü'l-vecîz*'idir.¹⁵

⁸ İbn Cüzey'in hayatı ve eserleri hakkında bk. İbrahim b. Ali b. Muhammed İbn Ferhûn, *ed-Dibâcü'l-müzheb fî ma'rifeti 'ulemâi'l-mezheb*, thk. Muhammed el-Ahmedî Ebu'nnûr (Kahire: Dârü't-Türâs li't-tab' ve'n-neşr, ts.), 2-274-279; Ahmed Muhammed et-Tilmisânî el-Makarrî, *Nefhu't-tîb min ğusni'l-Endelüsü'r-ratîb*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Dâru Sâdır, 1968), 5/514-540; ez-Zübeyrî, *İbn Cüzey ve menhecühû fi't-tefsîr*, 125-238; Ahmet Özel, "İbn Cüzey", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/406-407.

⁹ Bu konuda bk. ez-Zübeyrî, *İbn Cüzey ve menhecühû fi't-tefsîr*, 593-819; Mehmet Ali Durur, "İbn Cüzey Kelbî'de Dilbilimsel Tefsirin İzleri", *Kesit Akademi Dergisi* 10/40 (2024), 544; Fazluddin Khadem - Mustafa Karagöz, "İbn Cüzey'in Nesh Anlayışı (et-Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzil Bağlamında)", *International Black Sea Scientific Research And Innovation Congress*, ed. Cenk Yavuz - Aliye Çılan Akın (International Black Sea Scientific Research And Innovation Congress, Trabzon, 2023), 977.

¹⁰ bk. Kaya, *Endülüs Tefsir Geleneğinde Eleştiri*, 141.

¹¹ bk. Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed İbn Cüzey, *et-Teshîl li 'ulûmi't-Tenzîl*, thk. Muhammed Sâlim Hâşim (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995), 1/17.

¹² Bu konuda bk. Zübeyrî, *İbn Cüzey ve menhecühû fi't-tefsîr*, 606-623; Öztürk, "İbn Cüzey'in Tefsirinde Tasavvuf", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 4/11 (2003), 201-211.

¹³ Bu konuda bk. Mustafa İbrahim Meşînî, *Medresetü't-tefsîr fi'l-Endelüs* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1986), 125-586; Koç, "Endülüs Tefsirciliği Üzerine Bir Giriş Denemesi", 52-56; Kaya, *Endülüs Tefsir Geleneğinde Eleştiri*, 142.

¹⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. ez-Zübeyrî, *İbn Cüzey ve menhecühû fi't-tefsîr*, 351-461.

¹⁵ Özel, "İbn Cüzey, et-Teshîl tefsirinin kaynakları hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ali Muhammed Zübeyrî, *İbn Cüzey ve Mencehühû fi't-tefsîr*, 306-333.

et-Teshîl'in mukaddimesinde çeşitli âlimlere ait tefsir eserlerini incelediğini belirten İbn Cüzey onlardan bazısını çok kısa, bazısını ise uzun bulduğunu belirtir. Bazı eserlerde Kur'an ilimlerinden bir kısmına değinilmediğini, bir kısmının sadece nakle, bir kısmının ise sadece dirayete dayandığını belirten İbn Cüzey kendisinin bu yöntemlerin hepsini birleştiren bir tefsir yazmayı amaçladığını belirtir. Tefsire ilişkin diğer ilimleri de kapsadığını belirttiği bu veciz ama kapsamlı eserinde şu dört amacı güttüğünü ifade eder: (i) Çok sayıda ilmi kapsamı, (ii) ilginç nükte ve eşsiz faydaların zikredilmesi, (iii) problemleri meselelerin izah edilmesi, (iv) müfessirlerin doğru ve yanlış görüşlerinin ortaya konulması.¹⁶

İbn Cüzey'in, eserinin adında diğer müfessirlerden farklı olarak "Tefsir" yerine "Kur'an ilimleri" ifadesini kullanmasının tefsirde güttüğü amaçla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Zira *et-Teshîl* incelendiğinde onun ilk mukaddimedeyen alan tercih ve Kur'an ilimlerine ilişkin bilgi ve kriterlerin âyetlerin tefsirinde uygulamaya geçirildiği bir eser olduğu görülmektedir. İbn Cüzey eserine verdiği bu isimle Tefsirin, Kur'an ilimlerine dayalı bir ilim olduğu mesajını da vermektedir. Bir diğer ifadeyle kendisinden önceki Endülüs tefsir birikimine sahip olan İbn Cüzey bu gelenekte Kur'an ilimlerine verilen önemi bu ilimleri tefsirinde uygulamaya dökerek göstermekle kalmamış, tefsirine isim olarak vererek Kur'an'ın anlaşılmasında bu ilimlerin gerekliliğine işaret etmiştir. Bu isimlendirme onun mensubu olduğu Endülüs tefsir geleneğinin eleştirel yapısını *et-Teshîl* tefsirine yansıtması ile ilgili bir durumdur. Bunda onun çok yönlü bir âlim olması ve sorgulayıcı yapısının¹⁷ da etkili olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim o *Takrîbu'l-vüsûl ilâ 'ilmi'l-usûl* adlı eserinde dört fıkıh mezhebinin görüşlerini özetlemiş bir âlimdir.¹⁸ Onun eserine bu ismi vermesinin arka planında tefsirde tercih kriterlerini ortaya koymasına sebep olan sistematik düşünce yapısı da etkilidir. O, Endülüs tefsir geleneğinde daha önce dağınık biçimde değinilen ilke ve yöntemleri sistematize etmek istemiş

¹⁶ İbn Cüzey, *et-Teshîl*, 1/11; 1/10; konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. ez-Zübeyrî, *İbn Cüzey ve menhecühû fi't-tefsîr*, 863-873.

¹⁷ bk. Makarrî, *Nefhu't-tîb*, 5/514.

¹⁸ Bu konuda bk. Muhammed Ferruh Oruç, "İbn Cüzey ve Takrîbü'l-vüsûl ilâ 'ilmi'l-usûl Adlı Eserinde Usûl-i Fıkha Dair Görüşleri", *Mizanü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi* 17 (2023), 85-114.

de olabilir. İbn Cüzey, Ebû Hayyân gibi Endülüslü müfessirlerin eserlerinin mukaddimelerinde dile getirdikleri¹⁹ Tefsirin Kur'an ilimlerine dayalı bir ilim olduğu yönündeki görüşlerini eserinde bu terkibe yer vererek kayıt haline getirmiş, *et-Teshîl*'in mukaddimesinde sistematize etmiş ve eserin ana metninde uygulamaya geçirmiştir.

Tefsirinde müfessirlerin görüşlerini inceleyerek onların doğru ve yanlış olanlarını ortaya koymanın yanı sıra râcih ve mercûh görüşleri belirteceğini ifade eden İbn Cüzey²⁰ eserde birçok yorumu eleştirel bir bakış açısıyla ele almış, farklı yorumlar arasında sıklıkla tercihte bulunmuştur.²¹ Bu bakış açısına sahip İbn Cüzey'in, tefsirinde isrâiliyât türü bilgilerin kabulünde sahih bir nakle dayanması şartını öne sürdüğü görülmektedir.²²

Eser tefsir nüktelerine ve inceliklerine yer verilmesi, özellikle Ehl-i sünnet'in görüşlerinin öne çıkarılması ile Şîî, Mutezili ve Mürcîî görüşlerin eleştirilmesi açısından da önem arz etmektedir.²³ Bununla birlikte İbn Cüzey'in Endülüslü Tefsir Geleneğine mensup diğer müfessirler gibi eleştirilerinde ağır bir dil kullanmadığı,²⁴ Ehl-i sünnet'in görüşleri konusunda ise taassuba varan bir yaklaşım içinde olmadığı görülür.²⁵ İbn Cüzey'in tefsirdeki yaklaşımı çağdaşı ve aynı geleneğe mensup olan Ebû Hayyân'ın yaklaşımıyla da uyumludur. Ebû Hayyân'a göre de Tefsir rivayet ve dirayete dayalı olan, rivayet ve

¹⁹ Bu konuda bk. Kaya, "Ebû Hayyân'ın el-Bahru'l-Muhî'ti Çerçevesinde Tefsir İlminin Mahiyeti", *Tefsir İlminin Mahiyetine Yaklaşımlar -Klasikten Çağdaş Döneme*, ed. Enes Büyük (İstanbul: Kitâbi Yayıncılık, 2023), 30.

²⁰ İbn Cüzey, *et-Teshîl*, 1/10.

²¹ Bu konuda bk. ez-Zübeyrî, *İbn Cüzey ve menhecühû fi't-tefsîr*, 825-845; Kaya, "İbn Cüzey'in Tefsirinde Tercih Uygulamaları", 516-538.

²² bk. İbn Cüzey, *et-Teshîl*, 1/80, 472, 2/391; konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. ez-Zübeyrî, *İbn Cüzey ve menhecühû fi't-tefsîr*, 481-516.

²³ bk. Zübeyrî, *İbn Cüzey ve menhecühû fi't-tefsîr*, 880-904; Öztürk, "İbn Cüzey'in Tefsirinde Tasavvuf", 200.

²⁴ Örnekler için bk. İbn Cüzey, *et-Teshîl*, 1/95, 195-196, 217; 2/118, 284, 414 vd.

²⁵ Örnekler için bk. İbn Cüzey, *et-Teshîl*, 1/79-80, 95, 134, 195-196, 275-276, 443; 2/11, 23, 86-87, 172, 232, 248, 504 vd.

dil içerikli Kur'an ilimlerini içeren, saf görüşlerin yer aldığı, uzun görüşlerin özetlendiği, kapalı konuların açıklığa kavuşturulduğu bir ilimdir.²⁶

Mukaddimesinde yer verdiği bilgi ve kriterlerin yanı sıra âyetlere yaklaşımıyla da özgün bir yaklaşıma sahip olan *et-Teshîl*, İbn Cüzey'in en son kaleme aldığı eseri olması,²⁷ Endülüs'te hüküm süren Benî Ahmer Devleti'nin onun vefatına yakın bir dönemde yıkılması sebebiyle eserin naklinin coğrafya dışına yayılmasının mümkün olmaması ve belki de onun, çağdaşı olan Ebû Hayyân'ın gölgesinde kalması sebebiyle²⁸ yeterli şöhrete ulaşamamıştır. *et-Teshîl*'in diğer Ebû Hayyân ve Kurtubî gibi müfessirlerin eserleri kadar meşhur olmamasının arka planında İbn Cüzey'in Endülüs coğrafyası dışına çık-maması, yaşadığı dönemde savaşlarla meşgul olması, erken yaşta vefat etmesi ve eserin diğer eserler kadar kapsamlı olmamasının de etkili olduğu ifade edilebilir. Bununla birlikte eser kendisinden sonra kalene alınmış birçok esere kaynaklık etmesi açısından etki gücü yüksek bir tefsirdir. Bununla birlikte *et-Teshîl*'e kaynak olarak başvuran eserlerin çoğunluğunu modern dönem eserlerinin oluşturduğu görülmektedir. Bunda eserin Muhammed Abdülmün'im el-Yûnusî ile İbrâhim Atve İvaz tarafından gerçekleştirilen tahkikli neşrinin 1973 gibi geç bir tarihte mümkün olmasının²⁹ etkisi olduğu akla gelmektedir. Zira bu durumda her müfessirin bu esere ulaşma imkânı bulunmamaktadır. Bu çerçevede İbn Acîbe'nin (ö. 1224/1809) *el-Bahrü'l-medîd*, Tantâvî'nin (ö. 1940), *et-Tefsîru'l-vasît*, Vehbe ez-Zuhaylî'nin, *et-Tefsîru'l-münîr*, Muhammed Ebû Zehre'nin *Zehrati't-tefâsîr*, Sâbûnî'nin, *Safoetü't-tefâsîr*, Süleyman Ateş'in *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Mustafa Öztürk'ün *Îlâhî Hitâbın Tefsiri* ile Muhsin Demirci'nin *Geleneksel ve Çağdaş Yorumlarla Kur'an Tefsiri* adlı eserleri gibi son dönem tefsirlerinde *et-Teshîl li ulûmi't-Tenzîl* tefsirinden sıklıkla yararlandığı görülmektedir. *et-Teshîl* tefsirinden çoğunlukla son dönemdeki eserlerde yararlanılmış olması bu tefsire olan ilginin son dönemde arttığını da göstermek-

²⁶ Bu konuda bk. Kaya, "Ebû Hayyân'ın el-Bahrü'l-Muhî'ti Çerçevesinde Tefsir İlminin Mahiyeti", 27-43.

²⁷ Muhammet İkbal Çalış, *İbn Cüzey Tefsirinde Müşkilü'l-Kur'an* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 12.

²⁸ bk. ez-Zübeyrî, *İbn Cüzey ve menhecühû fi't-tefsîr*, 944.

²⁹ bk. Özel, "İbn Cüzey", 19/406.

tedir. Bu dönemde eserin bazı kısımlarının yahut tamamının Türkçeye,³⁰ İngilizceye³¹ ve Boşnakçaya³² tercüme edildiği, içerdiği değerli bilgiler sebebiyle mukaddimesinin de şerh edildiği³³ görülmektedir.

1. *et-Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzîl* Hakkında Yapılmış Akademik Araştırmalar

Son dönemde *et-Teshîl* tefsirine olan ilgi Arap ve Batı dünyasında olduğu gibi ülkemizde de artış göstermiştir. Ülkemizde İbn Cüzey'in tefsiri hakkında devam eden tezler³⁴ göz önünde bundurulduğunda bu ilginin artarak devam edeceği anlaşılmaktadır. İbn Cüzey'in *et-Teshîl* tefsirine yönelik bu ilginin arkasında eserde diğer Endülüs Tefsir geleneğine mensup eserler gibi rivayet ve dirayet yöntemini birleştiren bir metot takip etmesinin yanı sıra, eserin eleştirel bir bakış açısıyla kaleme alınmış olmasının da etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Bu çalışma çeşitli basılı kataloglar, akademik çalışmalar, veri tabanları ve kütüphane katalogları taranarak oluşturulmuştur. Makalede basılı katalog olarak İlâhiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu (1953-2015),³⁵ Hâlid Vâsıl'ın *Keşşâfü'l-makâlât ve'l-buhûs fi'l-mecellâti's-Sa'ûdiyye'l-muhakkeme*,³⁶ Muhammed

³⁰ Sıddık Baysal, *Mukaddimeler I/ İbn Cüzey el-Kelbî* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2019); Zeynep Demirtaş vd. *Tefsire Giriş & Muhtasar Kur'ân Sözlüğü* (İstanbul: Rihle Kitap, 2020); İbn Cüzey Tefsiri -et-Teshil li-Ulûmi't Tenzil (İstanbul: Beka Yayınları, 2023).

³¹ Musa Furber Ibn Juzay's Sufic Exegesis: Selections from Kitab al-Tashil li-Ulum al-Tanzil (Malezya: Islamosaic, 2016).

³² Almira Fatića, Ibn Džuzejj el-Kilbi el-Endelusi Olakšani Komentar Kur'ana (2014: Sarajevo, Libris).

³³ Müsâid b. Süleyman Nâsır et-Tayyâr, *Şerhu mukaddimeti't-Teshîl li Ulûmi't-Tenzîl li İbni Cüzey*, (ed-Riyad: Dâru İbn-i'l-Cevzî, 2010); Hâlid b. Osman es-Sebt, *et-Tekmil şerhu mukaddimâti İbn Cüzey fi't-Teshîl* (Suudi Arabistan; Dâru İbn Cevzî, 2023).

³⁴ bk. TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), İslami İlimler Alanındaki Tezler Veri Tabanı (Erişim: 05.08.2025).

³⁵ İsmail E. Erünsal vd., *İlâhiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu (1953-2015)* (İstanbul: İsam Yayınları, 2017).

³⁶ Hâlid b. Yusuf b. Ömer el-Vâsıl, “Keşşâfü'l-makâlât ve'l-buhûs fi'l-mecellâti's-Sa'ûdiyye'l-muhakkeme hılâle'l-müdde (h. 1388-1425)”, *Mecelletü Ma'hed İmâm eş- Şâtîbî li'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye* 1 (1427), 387-465.

el-Ceyûsî'nin *Keşşâfü'd-dirâsâti'l-Kur'âniyye*³⁷ ve Muhammed Ebu'l-Mecd Ali el-Besyûnî'nin *Bibliyografiya er-rasâili'l-'ilmiyye fi'l-câmi'âti'l-Mısriyye münzû inşâihâ hattâ nihâyeti'l-karni'l-'ısrîn*³⁸ isimli çalışmalarına başvurulmuştur.

Makalede akademik çalışma olarak Harun Bekiroğlu'nun *Kur'an Yorumunda Fıkıh Usûlünün İşlevi İbn Cüzey Örneği* adlı eseri, Ralf Elger'in, "Muhammad b. Ahmad b. Muhammad b. Juzayy al-Kalbî"³⁹ başlıklı kitap bölümü, Şahin Güven'in "Suudi Arabistan Ülkelerinde Yapılan Bazı Tefsir Tezleri Üzerine",⁴⁰ Sıddık Baysal'ın "İbn Cüzey'in Bazı Tefsir Eserlerindeki Üslup ve Usûl Sorunlarına Yaklaşımına İlişkin Bir Değerlendirme",⁴¹ Mehmet Kaya'nın "İbn Cüzey'in Tefsirde Tercih Kriterleri"⁴² ve "İbn Cüzey'in Tefsirinde Tercih Uygulamaları" başlıklı makaleleri TDV *İslam Ansiklopedisi*'nin "İbn Cüzey" maddesi ile geniş bir kaynakçaya sahip olan İshak el-'Amrânî'nin *Mesâilü'l-'akîde 'inde İbn Cüzey el-Ğirnâtî*⁴³ başlıklı yüksek lisans teziyle Mehmet Kara'nın *Türkiye'de Kur'an ve Tefsir Araştırmaları (1960-1971)*⁴⁴ adlı yüksek lisans tezinden yararlanılmıştır. Makalede mezkûr eserlerin dışındaki çalışmaların kaynakçalarından da istifade edilmiştir.

³⁷ Muhammed el-Ceyûsî, *Keşşâfü'd-dirâsâti'l-Kur'âniyye -er-resâilü'l-Kur'âniyye fi'd-dirâsâti'l-câmi'iyye fi'd-dirâsâti'l-Kur'âniyye tattâ h. 1425-m. 2004* (Dimeşk: Dâru'l-Ğavsânî li'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye, 2007).

³⁸ Muhammed Ebu'l-Mecd Ali el-Besyûnî, *Bibliyografiya er-rasâili'l-'ilmiyye fi'l-Câmi'âti'l-Mısriyye münzû İnşâihâ hattâ nihâyeti'l-karni'l-'ısrîn* (Kahire: Mektebetü'l-Âdâb, 2001).

³⁹ Ralf Elger, "Muhammad b. Ahmad b. Muhammad b. Juzayy al-Kalbî", *Handbook of Qur'anic Hermeneutics. Qur'anic Hermeneutics from the 13th to the 19th Century*, ed. Georges Tamer (Boston: De Gruyter, 2025), 157-171.

⁴⁰ Şahin Güven, "Suudi Arabistan Ülkelerinde Yapılan Bazı Tefsir Tezleri Üzerine", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15/2 (2003), 207-223.

⁴¹ Sıddık Baysal, "İbn Cüzey'in Bazı Tefsir Eserlerindeki Üslup ve Usûl Sorunlarına Yaklaşımına İlişkin Bir Değerlendirme", *Dini Araştırmalar* 21/14 (2018), 203-223.

⁴² Kaya, "İbn Cüzey'in Tefsirde Tercih Kriterleri", *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 10/2 (31 Aralık 2024), 691-732.

⁴³ İshak el-'Amrânî, *Mesâilü'l-'akîde 'inde İbn Cüzey el-Ğirnâtî* (ö. 745) min hulâli kitâbihi't-Teshîl (Fas: Câmîatü'l-Hasen es-Sânî, Külliyyetü'l-Âdâb ve'l-'Ulûmî'l-İnsâniyye, Yüksek Lisans Tezi, 2013).

⁴⁴ Mehmet Kara, *Türkiye'de Kur'an ve Tefsir Araştırmaları (1960-1971)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015).

Bu çalışmada ayrıca TDV İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) İslami İlimler Alanındaki Tezler Veri Tabanı Tezler Veri Tabanı,⁴⁵ TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) İlahiyat Makaleleri Veri Tabanı,⁴⁶ Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) Tez Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanı,⁴⁷ Tübitak Ulakbim TR Dizin Veri Tabanı,⁴⁸ Milli Kütüphane Türkiye Makaleler Bibliyografyası,⁴⁹ Google Akademik Veri Tabanı,⁵⁰ Journal Storage (JSTOR Art & Science I-II-III IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII, XIV, XV Collenctions),⁵¹ EBSCO Akademik Search Complete (EBSCO),⁵² OCLC WorldCat,⁵³ Database of Arabic Literature in Western Research (DAL),⁵⁴ Islamic Research Index (IRI),⁵⁵ Scientific Information Database (SID),⁵⁶ ProQuest Dissertations & Theses Global,⁵⁷ Open Access Theses and Dissertations (OATD),⁵⁸ Open Global Trusted (DOAJ),⁵⁹ Theseus fi Arabic Union Catalog,⁶⁰ (ARUC),⁶¹

-
- 45 TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), İslami İlimler Alanındaki Tezler Veri Tabanı "Aranan: et-Teshîl, İbn Cüzey", (Erişim 05 Ağustos 2025).
- 46 TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), İlahiyat Makaleleri Veri Tabanı "Aranan: et-Teshîl, İbn Cüzey" (Erişim 04 Ağustos 2025).
- 47 Yüksek Öğretim Kurumu Başkanlığı (YÖK), Tez Merkezi "Aranan: et-Teshîl, İbn Cüzey" (Erişim 06 Ağustos 2025).
- 48 Tübitak Ulakbim Veri Tabanı (TR Dizin), "Aranan: et-Teshîl, İbn Cüzey", (Erişim 08 Ağustos 2025).
- 49 Milli Kütüphane Türkiye Makaleler Bibliyografyası, "Aranan: et-Teshîl, İbn Cüzey" (02 Ağustos 2025).
- 50 Google Akademik, "Aranan: et-Teshîl, İbn Cüzey" (10 Ağustos 2025).
- 51 Journal Storage Art & Science (JSTOR), "Aranan: al-Tashîl, İbn Juzayy" (Erişim 10 Ağustos 2025).
- 52 Akademik Search Complete (EBSCO), "Aranan: al-Tashîl, İbn Juzayy" (Erişim 11 Ağustos 2025).
- 53 Worldcat Catalogue (OCLC), "Aranan: al-Tashîl, İbn Juzayy" (Erişim 11 Ağustos 2025).
- 54 Database of Arabic Literature in Western Research (DAL), "Aranan: al-Tashîl, İbn Juzayy" (Erişim 12 Ağustos 2025).
- 55 Islamic Research Index (IRI), "Aranan: al-Tashîl, İbn Juzayy" (Erişim 13 Ağustos 2025).
- 56 Scientific Information Database (SID), "Aranan: al-Tashîl, İbn Juzayy" (Erişim 13 Ağustos 2025).
- 57 ProQuest Dissertations & Theses Global (ProQuest), "Aranan: al-Tashîl, İbn Juzayy" (Erişim 14 Ağustos 2025).
- 58 Open Access Theses and Dissertations (OATD), "Aranan: al-Tashîl, İbn Juzayy" (Erişim 07 Ağustos 2025).
- 59 Open Global Trusted (DOAJ), "Aranan: al-Tashîl, İbn Juzayy" (Erişim 18 Ağustos 2025).
- 60 Thesus fi, "Aranan: al-Tashîl, İbn Juzayy" (Erişim 08 Ağustos 2025).

ALMANDUMAH⁶² ve e-Marefa Database⁶³ başta olmak üzere çeşitli veri tabanlarına müracaat edilmiştir.

Çalışmadaki bazı veriler Milli Kütüphane,⁶⁴ TDV İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) Kütüphanesi Kataloğu,⁶⁵ Marmara Üniversitesi Kütüphaneleri,⁶⁶ İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi,⁶⁷ Ankara Üniversitesi Kütüphanesi,⁶⁸ Mektebetü Câmî'ati Katar,⁶⁹ Mektebetü Câmîa'ti Ümmî'l-Kurâ,⁷⁰ el-Mektebetü'l-Merkeziyye li Câmî'ati'l-Kâhire,⁷¹ Pontificio Istituto di Studi Arabi e d'Islamistica (PISAI)⁷² Harvard University Library Catalog,⁷³ Bodleian Libraries University of Oxford,⁷⁴ Staatsbibliothek zu Berlin,⁷⁵ The Manchester Universty Library,⁷⁶ New York Public Library,⁷⁷ Universty of

⁶¹ Arabic Union Catalog (ARUC), "Aranan: al-Tashîl, Ibn Juzayy" (Erişim 03 Ağustos 2025).

⁶² ALMANDUMAH, "Aranan: التسهيل، ابن جزى" (Erişim 10 Ağustos 2025).

⁶³ e-Marefa Database, "Aranan: التسهيل، ابن جزى" (Erişim 20 Ağustos 2025).

⁶⁴ Milli Kütüphane Katalog Tarama, "Aranan: et-Teshîl, İbn Cüzey" (Erişim 01 Ağustos 2025).

⁶⁵ TDV İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi Kataloğu (İSAM), "Aranan: et-Teshîl, İbn Cüzey" (Erişim 30 Temmuz 2025).

⁶⁶ Marmara Üniversitesi Kütüphaneleri, "Aranan: et-Teshîl, İbn Cüzey" (Erişim 01 Ağustos 2025).

⁶⁷ İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, "Aranan: et-Teshîl, İbn Cüzey" (Erişim 01 Ağustos 2025).

⁶⁸ Ankara Üniversitesi Kütüphanesi, "Aranan: et-Teshîl, İbn Cüzey" (Erişim 02 Ağustos 2025).

⁶⁹ Mektebetü Câmî'ati Katar, "Aranan: التسهيل، ابن جزى" (Erişim 28 Temmuz 2025).

⁷⁰ Mektebetü Câmîa'ti Ümmî'l-Kurâ, "Aranan: التسهيل، ابن جزى" (Erişim 28 Temmuz 2025).

⁷¹ el-Mektebetü'l-Merkeziyye li Câmî'ati'l-Kâhire, "Aranan: التسهيل، ابن جزى" (Erişim 28 Temmuz 2025).

⁷² Pontificio Istituto di Studi Arabi e d'Islamistica (PISAI), "Aranan: al-Tashîl, Ibn Juzayy" (Erişim 30 Temmuz 2025).

⁷³ Harvard University Library Catalog, "Aranan: al-Tashîl, Ibn Juzayy" (Erişim 11 Ağustos 2025).

⁷⁴ Bodleian Libraries University of Oxford, "Aranan: al-Tashîl, Ibn Juzayy" (Erişim 10 Ağustos 2025).

⁷⁵ Staatsbibliothek zu Berlin, "Aranan: al-Tashîl, Ibn Juzayy" (Erişim 09 Ağustos 2025).

⁷⁶ The Manchester Universty Library, "Aranan: al-Tashîl, Ibn Juzayy" (Erişim 14 Ağustos 2025).

Toronto Libraries,⁷⁸ SOAS University of London Library Catalogue,⁷⁹ Library of The University of British Columbia,⁸⁰ Institut des Belles Lettres Arabes Library⁸¹ Catalogue World Digital Library (WDL)⁸² başta olmak üzere çeşitli kütüphane katalogları taranarak elde edilmiştir.

Bu çalışma temelinde “bir problemin çözümüne ilişkin gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerini kullanan” nitel araştırma yönteminin doküman analizi deseni⁸³ ile hazırlanmış olup bu verilerin değerlendirmesinde “belirlenen bir problemin teorilerle test edilmesi, sayılarla ölçülmesi ve istatistiksel tekniklerle analiz edilmesi” şeklinde tanımlanan⁸⁴ nicel araştırma yönteminden yararlanılmıştır.

Bibliyografik çalışmalar araştırmacılara merak ettikleri veya çalışmak istedikleri konular hakkında derli toplu ve akademik veriler sunmayı amaçlamaktadır. Bu tarz çalışmalar aynı zamanda sonraki çalışmalar hakkında kaynak olma özelliği de taşımaktadır.⁸⁵ Bibliyografik çalışmalar ayrıca ilgili bilim dalı hakkında yapılmış çalışmalarda yoğunlaşılan yahut da eksik bırakılan konular hakkında veri sunarak sonraki süreçte yapılacak

⁷⁷ New York Public Library Catalog, “Aranan: al-Tashîl, Ibn Juzayy” (Erişim 12 Ağustos 2025).

⁷⁸ University of Toronto Libraries, “Aranan: al-Tashîl, Ibn Juzayy” (Erişim 12 Ağustos 2025).

⁷⁹ SOAS University of London Library Catalogue, “Aranan: al-Tashîl, Ibn Juzayy” (Erişim 17 Ağustos 2025).

⁸⁰ Library of The University of British Columbia, “Aranan: al-Tashîl, Ibn Juzayy” (18 Temmuz 2025).

⁸¹ Institut des Belles Lettres Arabes Library Catalogue, “Aranan: al-Tashîl, Ibn Juzayy” (Erişim 12 Ağustos 2025).

⁸² World Digital Library (WDL), “Aranan: al-Tashîl, Ibn Juzayy” (Erişim 09 Ağustos 2025).

⁸³ Bu araştırma yöntemi hakkında bk. Ali Baltacı, “Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/2 (2019), 368-383; Deniz Alanka, “Nitel Bir Araştırma Yöntemi Olarak İçerik Analizi: Teorik Bir Çerçeve”, *Kronotop İletişim Dergisi* 1/1 (2024), 62-79.

⁸⁴ Bu araştırma yöntemi hakkında bk. Hüseyin Badem, *Araştırma Yöntemleri Spss Uygulamalı* (Sarajevo: Ibu Publication, 2012), 58.

⁸⁵ bk. Mustafa Koç, “Diyanet İlmi Dergi’de Din Bilimleri ile İlgili Yayınlanan Makaleler (1962-2004) Üzerine Bibliyografik Bir Araştırma”, *Diyanet İlmi Dergi* 41/2 (2005), 113.

çalışmalara da yön vermektedir.⁸⁶ Özellikle ülkemizde *et-Teshîl* tefsiri hakkında kaleme alınan çalışmalarda bu tefsir hakkında yapılan çalışmalardan yeterince yararlanılmadığı görünmektedir. Bunun ardında da konuya ilişkin literatüre vakıf olmamak yatmaktadır. Elbette ki bu durum ismi geçen tefsir hakkında yapılan akademik çalışmaların kalitesini ile İbn Cüzey'in tam ve doğru biçimde anlaşılmasının önünde engel olmaktadır. Bu çalışmada Endülüs Tefsir geleneğine mensup İbn Cüzey'in kendisinden sonra kaleme alınan birçok tefsire kaynaklık eden *et-Teshîl li 'ulûmi't-Tenzîl* adlı tefsiri hakkında Türkiye, Arap ve Batı dünyasında kaleme alınmış kitap, kitap bölümü, tez, makale, ansiklopedi maddesi ve bildiriler hakkında bilgi verilerek literatüre katkı sunmak ve ismi geçen eser hakkında akademik çalışma yapmak isteyen araştırmacılara veri sağlamak amaçlanmıştır.

Çalışmada mümkün olduğu ölçüde eserlerin yayımlanmış haline ulaşılmaya çalışılmış, bazı kayıtlarda görünmekle birlikte yayımlanmayan yahut devam eden çalışmalara yer verilmemiştir. Makalede yine Arapça kaleme alınması sebebiyle Arap dünyasında yayımlandığı düşünülebilecek olan fakat Uzak Doğu ülkelerinde yayımlanan çalışmalarla hakemli olmayan popüler dergilerde yayımlanan makalelere yer verilmemiştir. Çalışmada Türkiye, Arap ve Batı dünyasında *et-Teshîl* tefsiri hakkında yapılmış akademik çalışmalar kitap, kitap bölümü, tez, makale ve bildiri sıralamasıyla verilmiştir. *et-Teshîl* tefsiri hakkında ülkemizde, Arap dünyasında ve Batı'da bir ansiklopedi maddesine rastlanmamıştır.

1.1. Türkiye'de Yapılan Çalışmalar

Ülkemizde *et-Teshîl* tefsiri hakkında kitap, kitap bölümü, makale, tez ve bildiri türünde çok sayıda çalışma yapılmakla birlikte çalışmaların çoğunluğunu yüksek lisans tezlerinin ve makalelerin oluşturduğu görülmektedir.

1.1.1. Kitaplar

⁸⁶ Hasan Tel - Ayşe Akyol, "Kelile ve Dimne Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi", *Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi* 2/1 (2024), 95.

1. Abdurrahman Elmalı, *İbn Cüzey el-Kelbî el-Gırnatî'nin Kitâbu't-Teshîl li Ulûmi't-Tenzîl Adlı Tefsirinin Tahlili: Tefsir Metodu Üzerine Bir Deneme* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1998).

2. Adem Çalar, *İbn Cüzey ve Belâgat Uygulamaları* (Ankara: İlâhiyat Yayınları, 2023).⁸⁷

3. Ahmet Arif Akbaba, *İbn Cüzey'in Kıraat İlmi Meselelerine Yaklaşımı ve Ferşî Farklılıkları Anlamlandırma Biçimi (et-Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzîl Adlı Tefsiri Bağlamında)* (İstanbul: Kitap Dünyası, 2024).⁸⁸

4. Muhammet İkbâl Çalış, *Kuran'da Çelişki İzlenimi Veren Ayetler İbn Cüzey'in et-Teshîl li Ulûmi't-Tenzîl İsimli Eseri Bağlamında* (İstanbul: Kitap Dünyası, 2024).⁸⁹

5. Ahmet Nair, *İbn Cüzey'in et-Teshîl'inin Mukaddimesinde Geçen Kavramların Mukayeseli Tahlili* (Ankara: İlâhiyat Yayınları, 2025).

1.1.2. Kitap Bölümü

1. Abdullah Özcan, “Şehit İbn Cüzey el-Kelbî el-Gırnatî (Ö. 741/1340) (Hayatı, Eserleri ve Tefsir İlmindeki Yeri)”, *Endülü's Uleması* ed. Gülşen İstek - Emrah İstek, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2021), 455-484.

2. Saadet Şaşa, “İbn-i Cüzey el-Kelbî'nin et-Teshîl li Ulûmi't-Tenzîl Eserinin Mukaddimesinde Kur'ân İlimleri”, *Sosyal Bilimler Araştırmaları* 3 ed. Hasan Yerkazan – Şerafettin Gedik, (Ankara: Sonçağ Akademi Yayıncılık, 2023), 87-104.

1.1.3. Makaleler

⁸⁷ Bu çalışma yazarın 2022 yılında İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamladığı *İbn Cüzey'in Kitabü't-Teshîl li Ulûmi't-Tenzîl Adlı Eserinde Dil Özellikleri* başlıklı doktora tezinin yayımlanmış halidir.

⁸⁸ Bu çalışma yazarın 2019 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamladığı *İbn Cüzey'in et-Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzîl Adlı Tefsirinin Ferşu'l-Hurûf Açısından Değerlendirilmesi* başlıklı yüksek lisans tezinin yayımlanmış halidir.

⁸⁹ Bu çalışma yazarın 2019 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamladığı *İbn Cüzey'in Tefsirinde Müşkilü'l-Kur'an* başlıklı yüksek lisans tezinin yayımlanmış halidir.

1. Mustafa Öztürk, "İbn Cüzey (ö. 741/1340)'in Tefsirinde Tasavvuf", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 4/11 (2003), 197-212.
2. Mehmet Bağış, "İbn Cüzey'in et-Teshîl li 'Ulûmî't-Tenzîl Adlı Tefsiri'nin Mukaddimesinde Kur'ân İlimleri ve Tefsir Usûlü Konuları", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/19 (2018), 7-26.
3. Sıddık Baysal, "İbn Cüzey'in Bazı Tefsir Eserlerindeki Üslup ve Usûl Sorunlarına Yaklaşımına İlişkin Bir Değerlendirme", *Dinî Araştırmalar* 21/54 (2018), 203-223.
4. Sıddık Baysal, "et-Teshîl'de İbn Cüzey'in Meânî'l-Kur'ân Anlayışı", *İslâmî Araştırmalar* 29/3 (2018), 611-625.
5. Recep Yartaşı, "İbn Cüzey'in Nazm ve Sarfe İkileminde Hareketle Sarfe Teorisine Eleştirel Bir Yaklaşım" *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (2019), 991-1008.
6. Kadir Taşpınar, "İbn Atıyye ve İbn Cüzey Tefsirlerinin Mukaddimelerinde Yer Alan Kıraat Meselelerine Mukayeseli Bir Bakış" *Dergiant: Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/2 (2022), 282-301.
7. Adem Çalar, "Kitâbü't-Teshîl'de Şiirle İstîşhâd", *Mîzânü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi* 17 (2023), 143-170.
8. Fatih Özaktan, "Kur'ân-ı Kerîm'de Zâid Harf-i Cerler-İbn Cüzey'in 'et-Teshîl li- 'ulûmî't-tenzîl' İsimli Tefsiri Özelinde-" *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 7/2 (2023), 674-698.
9. Mehmet Yaşar, "İbn Cüzey'e Göre Tefsirin Mahiyeti, İrtibatlı Olduğu İlimler, İhtilafların Sebepleri ve Çözüm Yolları", *Trabzon İlahiyat Dergisi* 10/2 (2023), 141-167.
10. Mehmet Ali Durur, "İbn Cüzey Kelbî'de Dilbilimsel Tefsirin İzleri" *Kesit Akademi Dergisi* 10/40 (2024), 543-561.
11. Mehmet Kaya, "İbn Cüzey'in Tefsirde Tercih Kriterleri", *Tasavvur/Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 10/2 (2024), 691-732.

12. Mehmet Kaya, “İbn Cüzey'in Tefsirinde Tercih Uygulamaları” *Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 11/22 (2024), 511-541.

13. Nazife Vildan Güloğlu, “İbn Cüzey'in Tefsirinde Siyâk: Anlamı ve İşlevi Üzerine Bir İnceleme”, *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 9/2 (2025), 741-757.

14. Muhammet İkbâl Çalış, “İbn Cüzey'in et-Teshîl İsimli Eserinde Çelişki İzlenimi Veren Âyetlere Yaklaşımına Dair Bir İnceleme”, *Akademik Us* 18 (2025), 149-174.

1.1.4. Tezler

Ülkemizde *et-Teshîl* tefsiri hakkında yapılmış tezlerin çoğunluğunu yüksek lisans tezleri oluşturmaktadır. Eser hakkında ülkemizde sadece bir doktora tezi yapılmıştır.

1.1.4.1. Yüksek Lisans

1. Nurullah Denizler, *İbn Cüzey'in Et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl Adlı Eserinde Kur'an İlimlerine Yaklaşımı* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009).

2. Tahsin Peker, *Klasik Dönem Tefsir Mukaddimelerinde Ulûmu'l-Kur'an (Kurtubî ve İbn Cüzey Örneği)* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010).

3. Dilşad Kadir Taha, *el-Mesailu'n-Nahviyye fî Tefsîri İbn Cüzey el-Endelûsi (İbnu Cüzey el-Endelûsi'nin Tefsirindeki Nahiv Konuları ile İlgili Görüşleri)* (Bingöl: Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019).

4. İdriz Osman, *İbn Cüzey'in et-Teshîl li Ulûmi't-Tenzîl'inde Kıraat* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019).

5. Recep Yartaşı, *İbn Cüzey et-Gırnati'nin et-Teshîl Li Ulumi't-Tenzîl Adlı Tefsiri'nin Meânî İlimi Açısından İncelenmesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019).

6. Döne Bilen Genciz, *İbn Cüzey'in Teshîl Adlı Tefsirinde Kur'an Kıssaları* (İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2022).

7. Abdulazeez Mohammed Thalij Thalij, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl Adlı Tefsiri Üzerinden İbn Cüzey'in Ahkâm Ayetlerine Yaklaşımı* (Karabük: Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2024).

8. Athkar Mustafa Hammood Al-Marawee, *Ibn Cüzey'in Et-Teshîl Li Ulûmi't-Tenzîl Adlı Rivayet Tefsirindeki Metodu* (Karabük: Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2024)

9. Bılal Al Aboud, *İbn Cüzey el-Endelüsî'nin et-Teshîl li Ulumi't-Tenzil Adlı Tefsirindeki Belâğî Unsurların İncelenmesi* (Bingöl: Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2024).

10. Fazluddin Khadem, *İbn Cüzey'in Nesh Anlayışı (et-Teshîl li 'Ulûmit't-Tenzîl Bağlamında)* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2024).

11. Rawaa Saeed Hilal Al-Mayyahı, *Enam, Enfâl, Tevbe ve Hud Sureleri Üzerinden İbn Cüzey ve Reşit Rıza'nın Tefsirlerinde Esbabı Nüzul* (Karabük: Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2024).

1.1.4.2. Doktora

1. Adem Çalar, *İbn Cüzey'in Kitabü't-Teshîl li Ulumi't-Tenzil Adlı Eserinde Dil Özellikleri* (İzmir: İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022).

1.1.4.3. Bildiriler

1. Fazluddin Khadem - Mustafa Karagöz, "İbn Cüzey'in Nesh Anlayışı (et-Teshîl li 'Ulûmit't-Tenzîl Bağlamında)" *International Black Sea Scientific Research And Innovation Congress* ed. Cenk Yavuz - Aliye Çılan Akın (Trabzon: 2023), 973-985.

1.2. Arap Dünyasında Yapılan Çalışmalar

Arap dünyasında *et-Teshîl* tefsiri hakkında kitap, makale, tez ve bildiri olmak üzere çok sayıda akademik çalışma yapıldığı görülmektedir.

1.2.1. Kitap

1. Ali Muhammed ez-Zübeyrî, *İbn Cüzey ve menhecühû fi't-tefsîr dirâse müshebe 'an imâmi'l-müfessir el-Endelüsî eş-şehîd İbn Cüzey ve tavzîhun*

mufasssalun li menhecih fi tefsîri et-Teshîl li Ulûmi't-Tenzîl (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1987).⁹⁰

2. Muhammed Abdürrahîm Muhammed, *Menhecü İbn Cüzey el-Kelbî el-Endelüsî fi tefsîri'l-Kur'ânî'l-Kerîm* (Kahire: Dâru't-Tıbbâ'a el-Muhammediyye, 1989).

3. Muhammed Abdürrahim Muhammed, *Tercihâtü İbn Cüzey el-Kelbî fi't-tefsîr min evveli sûrati'l-Me'âric ilâ sûrati'l-İnsân* (Mısır: Dâru't-Tıbbâ'a el-Muhammediyye, 1989).

4. Abdurrahman Sa'd Ali Berake, *İbn Cüzey ve menhecüh fi't-tefsîr: min hlâli kitâbihi't-Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzîl* (Libya: Külliyyetü'l-Âdâb ve't-Terbiye bi-Câmi'ati Sabhâ Yayınları, 1994).

5. Salih Haydar Ali el-Cümeylî, *İbn Cüzey el-Kelbî nahviyyen fi kitâbih et-Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzîl* (Bağdat: Merkezü'l-Buhûs ve'd-Dirâsâtî'l-İslâmiyye, 2012).

6. Muhammed es-Saîd et-Tâfûr, *Usûlüddîn fi't-tefsîri'l-karnî's-sâmini el-Hicrî: İbn-i Kesîr, en-Nesefî, İbn Cüzey el-Kelbî, Ebî Hayyân, es-Semîn el-Halebî, el-Hâzin, en-Neysâbûrî* (Kahire, el-Mektebetü'l-Ezher et-Türâs, 2014).

7. Târik b. Ahmed b. Ali el-Fâris, *'Ulûmu'l-Kur'ân 'inde İbn Cüzey el-Kelbî ve eseruhâ fi tefsîrih et-Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzîl* (Riyad: Câmiatü'l-Melik Suûd, Kürsiyyü'l-Kur'ânî'l-Kerîm ve 'Ulûmih 2017).

8. Abdurrahman b. Nâsır el-Berrâk, *et-Ta'likât 'ale'l-mesâilî'l-'akîde fi kitâbi't-Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzîl li'bni Cüzey el-müteveffâ 741 hicriyyen* (Riyad: Müessesetü Vakfî's-Şeyh Abdurrahman el-Berrâk, 2018).

9. Hâlid el-Burkâdî, *Fi's-serdiyyâtî'l-isrâîliyye mukârane beyne İbni Atıyye ve'bn-i Cüzey fi'l-icrâ ve'l-istismâr* (el-Mağrib: Âlemü'l-Kütübî'l-Hadîs, 2019).

10. Muhammed Ğazlâvî, *Usûl ve'l-kavâ'idü't-tefsîr 'inde İbn Cüzey el-Kelbî (el-müteveffâ sene 741 hicriyyen)* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2023).

⁹⁰ Bu çalışma yazarın Medine'deki el-Câmiatü'l-İslâmî'de Kısmü'd-Dirâsâtî'l-Ulyâ'da 1987 yılında tamamlamış olduğu aynı isimdeki yüksek lisans tezinin yayımlanmış halidir.

11. Nezâr b. Hasen Bel'îd, *Mu'cemû'l-müfredâtî'l-Kur'âniyye li'bni Cüzey el-Ğirnâtî v.741 h./1340 m. evi'l-mukaddimetü's-sâniyye fî tefsîr-i me'âni'l-lüġât min kitâbi't-Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzîl* (Tunus: Müessesetü'l-Atraş li't-Tevzî', 2023).

12. İhâb Abduh Muhammed Haydarah, *el-İmâmân İbn Cüzey ve's-Şevkânî: dirâse mukârane tahlîliyye beyne tefsîrayhimâ et-Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzîl ve'l-Fethi'l-Kadîr* (Beyrut: Dâru'l-Muktebes, 2024).⁹¹

1.2.2. Kitap Bölümü

1. Salâh Abdülfettâh el-Hâlidî – Huzeyfe Sârim el-Hâlidî, “Tefsîru İbn Cüzey”, *el-medhal ilâ 'ilmi't-tefsîr fî usûli't-tefsîr ve menâhici'l-müfessirîn* (Amman: Dâru'n-Nefâis, 2020), 209-211.

1.2.3. Makaleler

1. Abdülmecîd Abdüsselâm el-Muhtesib, “Mevkıfu İbn Cüzey el-Kelbî el-Endelüsî mine'l-Mu'tezile fî tefsîrihî li-Kitâbi't-Teshîl li-'ulûmi't-tenzîl”, *Dirâsâtü'l-'Ulûmi'l-İnsâniyye ve't-Türâs* 11/4 (1984), 41-56.

2. Hasan Mesud et-Tuveyr, “el-İ'câzü'l-Kur'ânî fî tefsîri İbn Cüzey”, *Mecelletü Külliyyeti'd-Da'veti'l-İslâmiyye* 16 (1999), 749-760.

3. Muhammed Ali İbrahim ez-Zaġlûl, “Menhecü İbni Cüzey fî tefsîrih et-Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzîl”, *Mu'te li'l-Buhûs ve'd-Dirâsât* 15/1 (2000), 73-107.

4. Ramazan Fevzi Bedîni, “Melâmihu't-tefsîri'l-luġavî 'inde İbn Cüzey el-Kelbî”, *el-Va'yü'l-İslâmî* 58/63 (2001), 66/71.

5. Şâyi' b. Abduh b. Şâyi' el-Esmerî, “İstidrâkâtü'l-Fakîh İbn Cüzey 'ale'l-Kâdi İbn Atıyye fî tefsîri'l-Kur'ân”, *Mecelletü'l-Câmi'ati'l-İslâmiyye* 33/112 (2001), 260-399.

6. Şehhâte Hamîdî el-Buhayt el-'Amrî, “Mazâhiru irtibâtî kitâbi't-Teshîl li İmâmî's-şehîd İbni Cüzey el-Mâlikî bi'l-menheci'l-fıkhî”, *Mecelletü Câmi'at-i Dimesşk li'l-'Ulûmi'l-İktisâdiyye ve'l-Kânûniyye* 20/2 (2004), 377-405.

⁹¹ Bu çalışma yazarın et-Teshîl li-'ulûmi't-tenzîl li İbn Cüzey ve Fethi'l-Kadîr li's-Şevkânî min bidâyeti'l-cüz'i's-sânî ve'l-ışrîne ilâ nihâyeti'l-cüzî'r-râbî ve'l-ışrîne dirâse tahlîliyye mukârane başlıklı doktora tezinin yayımlanmış halidir. (Doktora Tezi), Câmîatü'l-Kur'ânî'l-Kerîm ve 'Ulûmi'l-İslâmiyye, Sudan, 2018.

7. Haldun Said Subh, “Belâğatü’l-mecâzi’l-‘aklî ‘inde’l-Kurtubî ve İbni Cüzey ve Ebî Hayyân el-Endelüsî”, *Mecelletü Mecma’i’l-Lüğati’l- ‘Arabiyye* 81/4 (2006), 769- 796.

8. Haldun Said Subh, “Belâğatü’l-mecâzi’l-mürsel ‘inde’l-Kurtubî ve İbni Cüzey ve Ebî Hayyân el-Endelüsî”, *Mecelletü Mecma’i’l-Lüğati’l- ‘Arabiyye* 81/2 (2006), 337-360.

9. Halid b. Nâsır Âl Hüseyin el-Ğâmidî, “el-Müfessirâni el-Endelüsiyâni İbnü Ferhi’l-Kurtubî ve İbnü Cüzey el-Kelbî ve ‘akîdetühümâ fi’l-kader min hılâli tefsîrayhimâ el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân ve et-Teshîl li ‘Ulûmi’t-Tenzîl”, *Mecelletü’d-Dirâsâti’l- ‘Arabiyye* 1/13 (2006), 259-297.

10. Fâtıma Muhammed el-Ezherî, “el-İhtimâlâtü’l-i-râbiyye: dirâse tahlîliyye fi kitâbi’t-Teshîl li İbn-i Cüzey el-Kelbî”, *Mecelletü’l-Câmi’î* 18 (2009), 199-226.

11. Mahir Câsim Hasen el-Evmerî, “İbn Cüzey el-Kelbî nâkiden ve luğaviyyen fi tefsîrih (et-Teshîl li ‘ulûmi’Tenzîl) min hılâli sûrati’l-Bakara: dirâse mukârane li akvâlih bi akvâl-i ğayrihi mine’l-müfessirîn” *Mecelletü Külliyyeti’l-İlmâmî’l-A ‘zam el-Câmi’a* 15 (2012), 12-54.

12. Ebâ Süfyan Muhammed el-Hâc Abdü’l-Mahmud, “el-Mekkî ve’l-Medenî ve eseruhu fi’t-tefsîr ‘inde’l-İmâm İbn Cüzey el-Kelbî el-Ğırnâtî min Hılâli kitâbih et-Teshîl li ‘Ulûmi’t-Tenzîl”, *Mecelletü Câmi’ati’l-Bitâne li’l- ‘Ulûmi’l-İnsâniyye ve’l-İctimâiyye* 3/2 (2015), 1-22.

13. Yusuf Merzûk ed-Dâvî, “Hutuvâtü’l-mübhemât fi’l-Kur’âni’l-Kerîm ve ‘alâkatühâ bi’l-isrâiliyyât ‘inde’l-müfessirîn: İbn Cüzey el-Kelbî nemûzecen”, *Mecelletü’d-Dirâsâti’l-İslâmiyye ve’l-Buhûsü’l-Akâdemiyye* 70 (2016), 159-198.

14. Ahmed b. Ali b. Hayyân el-Harîsî, “Tevcihu’l-kırâât ‘inde’l-İmâm İbn Cüzey cem’an ve dirâse li-sûrateyi’l-Fâtiha ve’l-Bakara”, *Mecelletü Tibyân li’d-Dirâsâti’l-Kur’âniyye* 29 (2017), 321-364.

15. Hamûd b. Atîk b. Râdî, “et-Tercih bi’l-kavâ’idi’n-nahviyye fi tefsîri İbn Cüzey”, *Havliyyetü Külliyyeti’l-Lüğati’l- ‘Arabiyye bi’z-Zekâzîk* 37 (2017), 399-446.

16. 'Imâd Ahmed Süleyman ez-Zeyn, "Küllîyyâtü'l-cedel en-nahvî mesel min tefsîrihi et-Teshîl li 'Ulûmî't-Tenzîl: dirâse te'sîliyye icrâiyye fî cedeli'n-nahv", *Mecelletü Külliyyeti'd-Dâri'l- 'Ulûm* 106 (2017) 133-182.

17. Sabri İbrahim Muhammed Ahmed, "Mebâhis min 'ulûmî'l-Kur'ân fî mukaddimeti't-Teshîl li Ulûmî't-Tenzîl li İbn-i Cüzey el-Kelbî: 'arz ve dirâse ve eseruhâ fî tefsîrih", *Mecelletü'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye ve'l- 'Arabiyye li'l-Benât bi-Küfri's-Şeyh* 7/1 (2017), 13-250.

18. Hatice Muhammed es-Sâfi, "el-Belâğa ve 'ulûmuhâ fî tefsîri'l-Megâribe: Kitâbü't-Teshîl li 'Ulûmî't-Tenzîl li İbni Cüzey -enmûzecen", *el-Lisâniyyâtü't-Tatbîkiyye* 2/2 (2018), 237-253.

19. Nevâf Said 'Avd el-Mâlikî, "Menhecü İbn Cüzey el-Mâlikî fî tenâvülihî fî'l-kırââti'l-Kur'âniyye fî sûratî'l-Bakara" *el-Mecelletü'l- 'İlmiyye li-Küllîyyeti'l-Kur'âni'l-Kerîm li'l-Kırâât ve 'Ulûmihâ bi Tanta* 4 (2018), 574-621.

20. Abdullah Esved Halef – Hibe Kerîm Abdullah, "İbn Cüzey ve tefsîruh li ba'di'l-âyât elletî ma'nâhâ yuhâlifu zâhirah" *Mecelletü'l- 'Ulûmî'l-İslâmiyye* 13/4 (2019), 81-93.

21. Abdülmuhsin b. Zeben b. Müt'ab el-Mutayrî, "el-Mü'telef ve'l-muhtelef fî'l-Kur'âni'l-Kerîm min mukaddimeti tefsîri İbn Cüzey", *Mecelletü's-Şerî'a ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye* 34/118 (2019), 65-97.

22. Abdülkerim Abdurrahman Abdülkerim Salih, "Kavâ'dü't-tercîh fî mukaddimeti't-Teshîl li 'Ulûmî't-Tenzîl li İbni Cüzey el-Kelbî v. 741 h. dirâse tatbîkiyye tahlîliyye", *Âfâkun Havliyye Külliyyetü'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye ve'l- 'Arabiyye li'l-Benîn bi's-Şarkiyye* (2019), 1-24.

23. Abdülkerim el-Abdülkadir – İsa Ali el- 'Âkûb, "Eseru'l-ahlâk fî tevcîhi binâi'l-cümle ve isnâdi'l-fi'l: nazarât fî tevcîhi İbn Cüzey el-Endelüsî fî tefsîrih et-Teshîl li 'Ulûmî't-Tenzîl", *Mecelletü Buhûsi Câmi'ati Haleb* 124 (2019), 51-66.

24. 'Idde Mücedded, "Mesâlekü'd-dilâle el-mu'cemiyye ve eseruhâ fî't-tefsîr lede'l-'ulemâ el-Endelüs: mukaddime: fî tefsîri me'âni'l-lügât min tefsîri'l-İmâm İbn Cüzey el-Kelbî nemûzecen (v. 741)", *Mecelletü Mâlik b. Nebiy li'l-Buhûs ve'd-Dirâsât* 1/1 (2019), 56-68.

25. Süleyman Muhammed ed-Dâkûr, "Eseru's-siyâki'l-Kur'ânî fi'l-keşf 'anî'l-me'ânî 'nde İbn Cüzey el-Kelbî", *el-Mecelletü'l-Ürdüniyye* 15/2 (2019), 283-292.

26. Abdullah b. Musa Abdullah el-Küseyrî, "Tevcîhu'l-kırâât fî tefsîri't-Teshîl li Ulûmi't-Tenzîl li İbni Cüzey v. 741 h. min evvel-i sûratî'r-Ra'd ilâ nihâyet-i sûratî'l-İsrâ: cem'an ve dirâseten" *Mecelletü Câmi'ati't-Tâif li'l-'Ulûmi'l-İnsâniyye* 6/20 (2020), 15-62.

27. Hâtim Mustafa Muhammed Ebû Saide, "el-Vakf ve'l-ibtidâ ve eseruhâ ed-dilâli: dirâse tatbikiyye fi't-Teshîl li İbni Cüzey el-Kelbî" *el-Mecelletü'l-İlmiyye li-Külliyeti'l-Kur'ânî'l-Kerîm li'l-Kırâât ve 'Ulûmihâ* 6 (2020), 451-604.

28. Salim Miftâh Ali Mübarek, "Tercihâtü İbn Cüzey fî tefsîrihi't-Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzîl", *Mecelletü Câmiati'z-Zeytûniyye* 35 (2020), 199-219.

29. Ahmed Abdülhâfız Emin Muhammed es-Sadık, "Menhecü İbn Cüzey (v. 741 h.) fî istidrâkâtih 'ale'l-müfessirîn", *Mecelletü Külliyyeti'l-Âdâb* 52 (2021), 615-637.

30. Ali b. Münâvir b. Radde er-Rifâ'î el-Cühenî, "et-Takva 'inde İbn Cüzey", *Mecelletü'l-Bahsi'l-İlmi'l-İslâmî* 16/37 (2021), 9-29.

31. Emin b. Ahmed Enkîra, "Tevcîhu'l-kırââtî'l-vâride fî mesâilî'l-ahkâmî'l-fıkhiyye min hılâli et-tefsîri't-Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzîl li'bn-i Cüzey el-Ğırnâtî v. 741 h.", *Mecelletü'l-Bâhis* 13/1 (2021), 129-148.

32. Firâs Yahya Abdülcelil - Âye Muhammed Yasin Saîd, "Tevcîhü İbn Cüzey el-Kelbî el-Ğırnâtî li'l-müteşâbihi'l-lafzî fî tefsîrih et-Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzîl: et-tekrâr fî sûratî'l-Kehf enmûzecen", *Mecelletü Külliyyeti'l-İmâmî'l-A'zam el-Câmi'a* 21/36 (2021), 594-614.

33. Firâs Yahya Abdülcelil - Leys Bâsil Sadık, "Tevcîhü İbn Cüzey el-Kelbî el-Ğırnâtî li'l-müteşâbihi'l-lafzî fî tefsîrih et-Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzîl: sûratü'l-Fâtiha enmûzecen", *Mecelletü'l-'Ulûmi'l-İslâmiyye* 3/28 (2021), 225-256.

34. Hüseyin Muhammed Hasan Osman, "Menhecü'l-İmâm Muhammed b. Ahmed İbni'l-Cüzey el-Kelbî el-Ğırnâtî (v.741) fi'r-reddi 'ale'l-muhâlifîn fi't-tevhîd", *Mecelletü Külliyyetü'l-Âdâb* 3/52 (2021) 687-706.

35. Leys Bâsil Sadık - Firâs Yahya Abdülcélil, "Tevcîhü İbn Cüzey el-Kelbî el-Ğirnâtî li'l-müteşâbihi'l-lafzî fî tefsîrih et-Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzîl: fî sûratî İbrâhîm enmûzecen: dirâse mukârane", *Mecelletü Câmî'atî'l-Enbâr li'l-'Ulûmi'l-İslâmiyye* 12/48 (2021), 44-84.

36. Muhammed Ğazlâvî, "Usûlû't-tefsîr ve tatbîkâtühâ 'inde İbn Cüzey el-Kelbî v. 741 hicriyyen min hılâli kitâbî't-Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzîl", *Mecelletü'r-Reyhân li'n-Neşri'l-İlmî* 11 (2021), 303-330.⁹²

37. Muhammed b. Murdî el-Hezîl eş-Şerrârî, "el-Fengalâtü't-tefsîriyye fî kitâbî't-Tenzîl li 'Ulûmi't-Tenzîl li İbni'l-Cüzey el-Ğirnâtî: dirâse tahlîliyye" *Mecelletü'l-Câmiati'l-İslâmiyye li'l-Ulûmi's-Şeriyye* 54/196 (2021), 383-422.

38. Muhammed es-Seyyid el-Haşen - Muhammed Ahmed 'Azib, "Menhecü'l-istidlâl ilâ vücûdillâh-i Te'âlâ 'inde İbn Cüzey el-Kelbî", *Mecelletü'l-Âlemi'l-İslâmiyye ed-Devliyye* 5/2 (2021), 87-120.⁹³

39. Şâyi' b. Abduh b. Şâyi' el-Esmerî, "Ta'akkubâtu İbn Cüzey v. 741 min hılâlî't-Teshîl li Ulûmi't-Tenzîl 'ale'z-Zemahşerî v. 538 fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-Kerîm: dirâse mukârane", *Mecelletü Ta'zîmi'l-Vahyeyn* 4/8 (2021) 110-157.

40. Âye Muhammed Yasin Saîd - Firâs Yahya Abdülcélil, "Tevcîhü İbn Cüzey el-Kelbî el-Ğirnâtî li'l-müteşâbihi'l-lafzî fî tefsîrih et-Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzîl: et-tekrâr fî sûratî'l-İsrâ enmûzecen", *Mecelletü Câmî'atî'l-Enbâr li'l-'Ulûmi'l-İslâmiyye* 13/51 (2022), 1-30.

41. Mesud Zülâsî - Hamza Bû Hazne, et-Ta'akkubâtu'n-nahviyye li'l-İmâm İbni Cüzey 'alâ ğayrih min hılâli kitâbihi't-Teshîl hurûfu'l-me'ânî-enmûzecen", *el-Kâri' li'd-Dirâsâtî'l-Edebiyye ve'n-Nakdiyye ve'l-Luġaviyye* 5/2 (2022), 395-417.⁹⁴

⁹² Bu çalışma yazarın Usûl ve'l-kavâ'idü't-tefsîr 'inde İbn Cüzey el-Kelbî (el-müteveffâ sene 741 hicriyyen) isimli kitabından üretilmiştir.

⁹³ Bu makale Muhammed Seyyid el-Haşen'in Câmiatü'l-Medîne el-Âlemiyye Külliyyetü'l-Ulûmi'l-İslâmiyye'de 'Akîdetü İbn Cüzey fî'l-İlâhiyyât yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

⁹⁴ Bu çalışma yazarın Cezayir'deki 2022 yılında Câmî'atü'l-Vâdî'de et-Ta'akkubâtu'n-nahviyye li'l-İmâm ibni Cüzey 'ale'l-müfessîrin min hılâl-i kitâbihi't-Teshîl arzan ve dirâseten başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

42. Mu‘lîmîn Muhammed Şehîd, “Menhecü’l-İmâm İbni Cüzey ve’l-İmâm İbni Kesîr fî tefsîreyhimâ: dirâse nakdiyye, mukârane”, *Mecelletü Vahdeti’l-Ümme* 10/19 (2022), 316-349.

43. Râdî Mahmud et-Tâbi‘î, “el-Ahvâl ve’l-makâmât ‘inde’l-İmâm İbn Cüzey fî kitâbi’t-Teshîl li Ulûmi’t-Tenzîl ‘arz ve tahlîl”, *Havliyyetü Külliyyeti Usûli’ddîn* 35 (2022), 41-100.

44. Âişe es-Seyyid Muhammed es-Seyyid Hasen, “Kırâa tefsîriyye te’sîliyye fî Kitâbi’t-Teshîl li İbni Cüzey el-Kelbî 693-741 h. er-râbi‘u’l-evvel min sûrati’l-Bakara”, *Mecelletü Külliyyeti’d-Dirâsâti’l-İslâmiyye ve’l-‘Arabiyye* 39/3 (2023), 199-298.

45. Cibrîl Naci Muhammed Ahmed, “Mukaddimetü’t-tefsîr ve ehemmiyyetühâ li’l-müfessir, Mukaddimetü İbn Cüzey enmûzecen”, *Mecelletü’l-Müntedâ el-Akademî*, 7/3 (2023), 1183-1209.

46. Leyla Semrâvî, “‘Ulûmu’l-Kur’ân ve usûlü’t-Tefsîr el-mütedammine fî Mukaddime et-Teshîl li ‘Ulûmi’t-Tenzîl li’bn-i Cüzey (v. 741 h.)”, *Nemâ’* 6 (2023), 1-39.

47. Mahmud Hasan Ali Mahmud, “Tercîhâtü’l-İmâm İbn Cüzey el-Kelbî beyne’l-kırâati’l-mütevâtira fî tefsîrihi’l-müsemma et-Teshîl li ‘Ulûmi’Tenzîl (‘arz ve münakaşa)” *Mecelletü Külliyyeti Usûli’ddîn ve’Da’ve* 4/41 (2023), 3841-3928.

48. Yasin b. Kârî Hâfız, “Vecîhü’l-kırâât ‘inde İbn Cüzey fî tefsîrih li sûrateyi’l-‘En‘âm ve’l-A‘râf: cem‘an ve dirâse”, *Mecelletü Câmiati’t-Tâif li’l-Ulûmi’l-İnsâniyye* 8/38 (2023), 769-870.

49. Abdülmecid b. Mâtır, “el-İştikâku’l-lügavî ve eseruhû fi’t-tercîh beyne akvâli’l-müfessirîn: dirâse tatbikiyye ‘alâ tefsîri İbn Cüzey el-Kelbî”, *Mecelletü Câmiati’n-Nâsir* 23 (2024) 15-56.

50. Ahmed b. Ali b. Hayyân el-Harîsî, “Tevcihu’l-kırâât ‘inde İbn Cüzey el-Kelbî min sûrati Âl-i ‘İmrân ilâ âhir-i sûrati’l-Mâide min hılâli tefsîrih et-Teshîl li ‘Ulûmi’t-Tenzîl cem‘an ve dirâse”, *Mecelletü Tibyân li’d-Dirâsâti’l-Kur’âniyye* 49 (2024), 213-259.

51. Abdürrahim Sabit, "Menhecü İbn Cüzey el-Ğırnâtî fi'l-'arz ve tavzîfî'l-kırââtî's-şâzze min hılâli tefsîrihi et-Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzîl", *Mecelletü'l-Mi'yâr* 28/4 (2024), 23-53.

52. Esmâ Eşref Şevkî, "Mesâilü İbn Cüzey el-Ğırnâtî ve ecvibetüh fi beyânî'l-münâsebât beyne'l-âyât ve's-süver", *Mecelletü Külliyyeti'l-Âdâb* 72 (2024), 135-154.⁹⁵

53. Esmâ Eşref Şevkî, "Mesâilü İbn Cüzey el-Ğırnâtî ve ecvibetüh fi'l-'akîde: el-ilâhiyyât-es-sem'îyyât *Mecelletü Külliyyeti'l-Âdâb* 72 (2024), 155-174.⁹⁶

54. Faysal Sa'd Rûmî Zeyd el-Mutayrî, "Esâlîb ve edevâtü İbn Cüzey fi't-tefsîr", *Mecelletü'd-Dirâsâtî'l-Arabiyye* 8/49 (2024), 4133-4147.

55. Halid Âl Seyyid eş-Şeyh, "Makâmâtü't-tezkiye beyne İbn Cüzey ve'l-Harrâlî fi Tefsîrayhimâ", *Mecelletü'l-Buhûsü'l-İlmiyye ve'd-Dirâsâtî'l-İslâmiyye* 16/2 (2024), 333-372.

56. Hasan Salim 'Avd Hebşân, "el-Vücûhü't-tefsîriyye da'afahâ el-İmâm İbn Cüzey el-Kelbî "v. 741 h." fi tefsîrih "et-Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzîl" esbâbuhâ ve eseruhâ: sûratü'l-Bakara enmûzecen: cem'an ve dirâse", *Mecelletü'l-'Ulûmi's-Şer'iyye ve'l-Lügati'l-Arabiyye* 9/3 (2024), 47-76.

57. Muhammed Rüşdî İbrahim, "Cühûdü'l-İmâm İbn Cüzey el-Kelbî el-Ğırnâtî (v. 741) fi isbâtî'n-nübüvve", *Havliyyetü Külliyyeti'd-Da've el-İslâmiyye bi'l-Kâhire* 23/40 (2024), 459-548.

58. 'Ubeyr bt. Müşebbeb b. Muhammed b. Ahmed Âl Cu'âl, el-Fengalâtü't-belâgiyye 'inde İbn Cüzey el-Kelbî fi tefsîrihi't-Tenzîl li 'Ulûmi't-Tenzîl: Dirâse Tefsîriyye", *Mecelletü'l-Âdâb* 12/4 (2024), 523-559.

⁹⁵ Bu makale yazarın belirttiğine göre el-Ezher Üniversitesi Usûlüddin Fakültesinde Mesâilü İbn Cüzey el-Ğırnâtî et-Tefsîriyye ve Ecvibetüh anhâ min Hılâl-i Tefsîrih et-Teshîl li-'ulûmi't-tenzîl: ceman ve Dirâse", başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. Fakat tarih belirtilmemiştir.

⁹⁶ Bu makale yazarın belirttiğine göre el-Ezher Üniversitesi Usûlüddin Fakültesinde Mesâilü İbn Cüzey el-Ğırnâtî et-Tefsîriyye ve Ecvibetüh anhâ min Hılâl-i Tefsîrih et-Teshîl li-'ulûmi't-tenzîl: ceman ve Dirâse", başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. Fakat tarih belirtilmemiştir.

59. Şeyha Ferâs el-Hâlidî, “el-İcmâ‘ fi’t-tefsîr ‘inde İbn Cüzey el-Kelbî fi tefsîrihi’t-Teshîl li ‘Ulûmi’t-Tenzîl ‘arz ve dirâse”, *Mecelletü Külliyyeti Usûliddîn ve’d-Da‘ve bi’l-Münâfiye* 43/43 (2024), 2719-2768.

60. Semiyîye bt. Yahya b. Hüseyin el-Hârisî, “Tevcîhâtü İbn Cüzey el-Kelbî li akvâli’l-müfessirîn fi kitâbih et-Teshîl li Ulûmi’t-Tenzîl min sûratî’l-İsrâ: dirâse nazariyye” *Mecelletü’l-Kalem* (2025), 40-75.

1.2.4. Tezler

Arap dünyasında et-Teshîl tefsiri hakkındaki tezlerin çoğunluğunu yüksek lisans tezleri oluşturmaktadır.

1.2.4.1. Yüksek Lisans

1. Abdülhamîd Muhammed Nedâ, *el-İmâm İbnü’l-Cüzey el-Kelbî ve cuhûduh min hulâli et-Teshîl li ‘Ulûmi’t-Tenzîl* (Mısır: Câmiatü’l-Ezher, Külliyyetü’d-Da‘ve ve Usûliddîn, 1980).

2. İsmail Fehmi, *et-Teshîl li ‘Ulûmi’t-Tenzîl li İbni Cüzey: dirâse ve tahlîl* (Mısır: Câmiatü Âsyût, Külliyyetü’l-Âdâb, 1992).

3. Firâs Yahya Abdülcélil el-Heytî, *İbn Cüzey el-Kelbî ve menhecühû fi’t-tefsîr* (Irak: Câmiatü’s-Saddâm el-İslâmiyye 1995).

4. Sami b. Müsâ‘id b. Müsay‘id er-Râfi‘î el-Cühenî, *Tahrîcü’l-ehâdis ve’l-âsâr fi kitâbi’t-Teshîl li ‘Ulûmi’t-Tenzîl li İbni Cüzey el-Kelbî (v. 741 h.) el-kısmu’l-evvel mine’l-mukaddime ilâ nihâyet-i sûratî’n-Nûr* (Mekke: Câmiatü Ümmi’l-Kurâ, Külliyyetü’d-Da‘ve ve Usûliddîn, 1997).

5. Salih Haydar Ali el-Cümeylî, *ed-Dirâsâtü’n-nahviyye fi kitâbi’t-Teshîl li ‘Ulûmi’t-Tenzîl li İbni Cüzey el-Kelbî el-Ğirnatî el-müfeveffâ sene 741 h.* (Irak: el-Câmiatü’l-Mustansiriyye, Külliyyetü’l-Âdâb, 1998).

6. Abdullah Hamd Abdullah el-Cem‘ân, *Kavâ‘idü’t-tercîh ‘inde İbni Cüzey fi tefsîrih: dirâse tatbikiyye* (Riyad: Câmiatü’l-Melik Suûd, Külliyyetü’t-Terbiye, 2001).

7. Hayat Kitâb, *Ârâü İbn Cüzey el-usûliyye* (Cezayir: Câmiatü’l-Cezâir, Külliyyetü Usûliddîn, 2001).

8. İkbâl Ömer el-Mahcûb, *İbn Cüzey el-Kelbî ve menhecuhû fî tefsîrih et-Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzîl* (Sudan: Câmiatü'l-Kur'ânî'l-Kerîm ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, 2001).

9. Felah Hasen Muhammed Hıdr el-Cebûrî, *Cühûdü İbn Cüzey el-Ğırnâtî el-belâğiyye fî Tefsîrih et-Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzîl* (Tikrit: Câmi'atü Tikrit, 2002).

10. Ebâ Süfyan Muhammed el-Hâc, *İhtiyârâtü'l-İmâm İbn Cüzey el-Kelbî fî tefsîrih et-Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzîl el-eczâ 25-27* (Sudan: Câmiatü Ümmi Dermân el-İslâmiyye, Külliyyetü Usûliddîn, 2005).

11. İntisâr Seyyid Ahmed el-Hasen, *İhtiyârâtü İbn Cüzey el-Kelbî fî't-tefsîr el-müteveffâ sene 741 h. el-cüz'ü's-sânî ve'l-ısrûn ile'l-cüz'i'r-râbi'i ve'l-ısrûn* (Sudan: Câmiatü Ümmi Dermân el-İslâmiyye, Külliyyetü'l-Usûliddîn 2005).

12. Münâ Hâşim Muhammed Ali Tâhâ, *İhtiyârâtü'l-İmâm İbni Cüzey el-Kelbî fî't-tefsîr el-eczâ 1-3* (Sudan: Câmiatü Ümmi Dermân el-İslâmiyye, Külliyyetü Usûliddîn, 2006).

13. Na'amât Abdürrahim es-Sadık, *İhtiyâru'l-İmâm Ebi'l-Kâsım İbn Cüzey el-Kelbî fî't-tefsîr min hulâli tefsîrih et-Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzîl fî'l-eczâ 16, 17, 18* (Sudan: Câmiatü Ümmi Dermân, Külliyyetü Usûli'd-Dîn, 2006).

14. Emânî Hasan b. İdris, *İhtiyârâtü'l-İmâm İbn-i Cüzey el-Kelbî fî't-Tefsîr el-Eczâ 19-20-21 min Hulâl-i Kitâbih "et-Teshîl li Ulûmi't-Tenzîl"* (Sudan: Câmiatü Ümmi Dermân el-İslâmiyye, Külliyyetü Usûliddîn, 2007).

15. Abdurrahman Salih b. Muhammed Râşid ez-Zâhirî, *'Akîdetü'l-İmâm İbn Cüzey min hulâli dirâseti kitâbih et-Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzîl* (Sudan: Câmiatü'l-Hartûm, Külliyyetü'd-Dirâsâtî'l-Ulyâ, 2008).

16. Fâtıma Berîr Atıyyetullah, *İhtiyârâtü İmâm İbn-i Cüzey el-Kelbî fî't-Tefsîr el-Müteveffâ sene 741 el-Hicriyye: Dirâse Mukârane li'l-Eczâi's-Sâmini ve'l-İsrîn ila's-Selâsîn* (Sudan: Câmiatü Ümmi Dermân el-İslâmiyye, Külliyyetü Usûli'ddîn, 2008).

17. Ravza en-Nûr Musa el-Medenî, *İhtiyârâtü'l-İmâm İbni Cüzey el-Kelbî fî't-tefsîr el-Eczâ 4-6* (Sudan: Câmiatü Ümmi Dermân el-İslâmiyye, Külliyyetü Usûliddîn, 2008).

18. İncâ bt. Dahlî b. Hamûd el-Cad‘ânî, *Tercîhâtü İbn Cüzey fi't-tefsîr min hulâli kitâbih et-Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzîl min evveli sûrati'l-Me'âric ilâ âhiri sûrati'l-İnsân* (Mekke: Câmiatü Ümmi'l-Kurâ, Külliyyetü'd-Da've ve Usûliddîn, 2009).

19. Târik b. Ahmed b. Ali el-Fâris, *Tercîhâtü İbn Cüzey el-Kelbî fi't-tefsîr min hulâli kitâbih et-Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzîl min evvel-i sûrati'l-Ğâşiye hattâ âhir-i sûrati'n-Nâs* (Mekke: Câmiatü Ümmi'l-Kurâ, Külliyyetü'd-Da've ve Usûliddîn, 2009).

20. İshak el-'Amrânî, *Mesâilü'l-'akîde 'inde İbn Cüzey el-Ğirnâtî* (ö. 745) *min hulâli kitâbih et-Teshîl* (Fas: Câmiatü'l-Hasen es-Sânî, Külliyyetü'l-Âdâb ve'l-'Ulûmi'l-İnsâniyye, 2013).

21. Mirdâs Muhammed, *Menhecü İbn Cüzey fî 'ardı'l-kırâât fî kitabih et-Teshîl li 'Ulumi't-Tenzil* (Cezayir: Câmiatü Tilmisân, Külliyyetü'l-Ulûmi'l-İnsâniyye ve'l-Ulûmi'l-İctimâiyye, 2013).

22. Osman Selman Abdülmecid, *İbn Cüzey ve Menhecuhû fil-kırââtü'l-Kur'âniyye min hulâli kitâbih "et-Teshîl li Ulûmi't-Tenzîl" min evvel-i sûrati'l-Fâtîha ilâ âhir-i sûrati't-Teve: ceman ve dirâse* (Sudan: Câmi'atü Ümmi Dermân el-İslâmiyye, Ma'hedü Buhûs ve Dirâsâtü'l-Âlemi'l-İslâmî, 2015).

23. Şaggâl Ahmed, *Nemâzic min 'ulûmi'l-Kur'ân 'inde İbn Cüzey el-Ğirnâtî fî kitâbi't-Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzîl* (Cezayir: Câmi'atü Ömer Süleycî, Külliyyetü'l-'Ulûmi'l-İnsâniyye ve'l-İctimâ'iyye, 2015).

24. Abdurrahman Huveyzık, *el-İmâm İbn Cüzey el-Ğirnâtî ve ihtiyârâtüh fî mesâilü'l-Kur'ân* (Cezayir: Câmi'atü's-Şehîd Hama li Hıdr: Ma'hedü'l-'Ulûmi'l-İslâmiyye, 2017).

25. Mahbût Ahmed Mahbût, *İhtiyârâtü'l-İmâm İbn Cüzey el-Kelbî fî tefsîrihi et-Teshîl li 'Ulumi't-Tenzil: li'l-eczâ min bidâyeti'cüzi'sâbi'i ilâ nihâyeti'l-cüz'it-tâsii: dirâse tahlîliyye vasfîyye* (Sudan: Câmiatü'l-Kur'ânî'l-Kerîm ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, Külliyyetü'd-Dirâsâtü'l-'Ulyâ, 2017).

26. Muhammed Abdullah Hüseyin el-Kehlânî, *İhtiyâru'l-İmâm İbn Cüzey el-Kelbi fî tefsîri't-Teshîl li-'ulûmi't-Tenzîl min evveli cüz'i-s-sâmin ve'l-'ısrîn ilâ nihâyeti'l-cüz'i's-selâsîn (dirâse tahlîliyye vasfîyye)* (Sudan: Câmiatü'l-Kur'ânî'l-Kerîm ve 'Ulûmi'l-İslâmiyye, Külliyyetü'd-Dirâsâtü'l-'Ulyâ, 2017).

27. Muhammed Abdülkerim Nâcî Muhammed, *İhtiyârâtü'l-İmâm İbni Cüzey el-Kelbî fî tefsîrih et-Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzîl* (Sudan: Câmiatü'l-Kur'ânî'l-Kerîm ve'l-'Ulûmi'l-İslâmiyye, Külliyyetü'd-Dirâsâtî'l-'Ulyâ, 2017).

28. Muhammed Ali Abdullah el-Hemedânî, *İhtiyârâtü'l-İmâm İbn Cüzey el-Kelbî fî tefsîrih et-Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzîl: dirâse vasfîyye tahlîliyye min bidâyeti'l-cûzi's-sânî 'aşara ilâ nihâyeti'l-cûz'il-hâmise 'aşara* (Sudan: Câmiatü'l-Kur'ânî'l-Kerîm ve'l-'Ulûmi'l-İslâmiyye, Külliyyetü'd-Dirâsâtî'l-'Ulyâ, 2017).

29. Lüveyze Beleh Bâzî, *el-Mukaddimâtî'l-isney 'aşara li tefsîri İbn Cüzey -dirâse ve tahlîl-*, (Cezayir: Câmi'atü's-Şehîd Hama li-Hıdr, Ma'hedü'l-'Ulûmi'l-İslâmiyye, 2021).

30. Abdurrahman b. Abdullah Hasen el-Ali, *Eseru delâleti's-siyâki'l-Kur'ânî fî't-tercîh beyne'l-akvâl 'inde İbn Cüzey el-Kelbî fî tefsîrih dirâse tatbîkiyye min evveli sûrâtî'l-A'râf ilâ âhiri sûrâtî'l-Feth* (Katar: Câmiatü Katar, Külliyyetü's-Şerîa ve'd-Dirâsâtî'l-İslâmiyye, 2022).

31. ed-Dayf Burayk Abdullah el-Yemân, *Kavâ'idü't-tercîh el-müte'allika bi'n-nassi'l-Kur'ânî fî tefsîri'l-İmâm İbn Cüzey el-Ğirnâtî -el-cüz'ü'l-evvel mine'l-Kur'ân enmûzecen- dirâse nazariyye tatbîkiyye* (Cezayir: Câmi'atü's-Şehîd Hama li-Hıdr, Ma'hedü'l-'Ulûmi'l-İslâmiyye, 2022).

32. Emîra 'Arva, *Ğarîbu'l-Kur'ânî'l-Kerîm 'inde'l- İmâm İbni Cüzey min hulâli tefsîrih -el-cüz'ü'l-evvel mine'l-Kur'ân enmûzecen-* (Cezayir: Câmi'atü's-Şehîd Hama li-Hıdr: Ma'hedü'l-'Ulûmi'l-İslâmiyye, 2022).

33. el-Hâdde Kuveydirî, *Esmâü'-süver 'inde'l- İmâm İbni Cüzey el-Ğirnâtî min hulâli tefsîrih -er-râbi'u'l-evvel mine'l-Kur'ân- (dirâse mukârane)* (Cezayir: Câmi'atü's-Şehîd Hama li-Hıdr, Ma'hedü'l-'Ulûmi'l-İslâmiyye, 2022).

34. İbtisâm Osmânî Hind 'Atûsî, *Eseru ihtilâfi'l-kırââtî'l-Kur'âniyye ve ahkâmuhâ 'inde'l-İmâm İbn Cüzey el-Ğirnâtî min hulâli tefsîrih -el-cüz'ü'l-evvel mine'l-Kur'ân enmûzecen-* (Cezayir: Câmi'atü's-Şehîd Hama li-Hıdr: Ma'hedü'l-'Ulûmi'l-İslâmiyye, 2022).

35. Mesud Ğureybî, *Turuku'l-istinbât 'inde'l-İmâm İbn Cüzey: min hulâli kitâbih Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzîl -dirâse usûliyye tatbîkiyye 'alâ delâleti'l-elfâz-*

(Cezayir: Câmi'atü Ömer Süleycî, Külliyyetü'l-'Ulûmî'l-İnsâniyye ve'l-'Ulûmî'l-İslâmiyye ve'l-Hadâra, 2022).

36. 'Ubeydî Ahmed, *Esmâü's-süver 'inde'l- İmâm İbni Cüzey el-Ğırnâtî min hulâl-i tefsîrih -er-râbi'a es-selâse mine'l-Kur'ân-* (dirâse mukârane) (Cezayir: Câmi'atü ş-Şehîd Hama li-Hıdr, Ma'hedü'l-'Ulûmî'l-İslâmiyye, 2022).

37. Celûd İmân, *el-Üsüsü'l-mu'cemiyye fi'l-mukaddîmeti'l-ğarîb li'bni Cüzey el-Kelbî* (Cezayir: Câmiatü Ğirdâye, Külliyyetü'l-Âdâb ve'l-Luğât, 2023).

38. Halime bt. Mâsâi Abdullah Devmûluh, *Menhecü İbn Cüzey fi'l-mevâkîf (el-vakf ve'libtidâ) fî tefsîrih et-Teshîl li 'Ulûmî't-Tenzîl: dirâse tatbîkiyye* (Mekke: Câmiatü Ümmî'l-Kurâ, Külliyyetü'd-Da've ve Usûliddîn, ts.).

39. İman bt. Zeki b. Abillatif 'Atıyye, *Tercîhatü'l-İmam İbn Cüzey el-Kelbî fi't-tefsîr min hulâli Kitâbih (et-Teshîl li-'Ulûmî't-Tenzîl) 'ardan ve münâkaşeten min evveli sûreti'l-Mürselât ilâ âhiri sûreti'l-A'lâ* (Mekke: Câmiatü Ümmî'l-Kurâ, Külliyyetü'd-Da've ve Usûliddîn t.s.).

40. Seyyid el-Haşen, *'Akîdetü İbn Cüzey fi'l-İlâhiyyât* (Medine: Câmiatü'l-Medîne el-Âlemiyye Külliyyetü'l-'Ulûmî'l-İslâmiyye ts.).

1.2.4.2. Doktora

1. Muhammed İsmail Ebü'r-Rîş, *İbn Cüzey el-Kelbî ve eseruhû fi'l-fıkhi'l-İslâmî ve'l-'ulûmî'l-uhra* (Mısır: Câmiatü'l-Ezher, Külliyyetü's-Şerî'a ve'l-Kânûn, 1975).

2. Tahir Abdülhay Muhammed Şebbâne, *Kitâbü't-Tenzîl 'Ulûmî'Tenzîl li İbni Cüzey el-Kelbî el-müteveffâ sene 741 h.: dirâse nahviyye* (Mısır: Câmiatü'l-Kahire, Külliyyetü Dâri'l-İlm, 1995).

3. Haydar Muhtar Mahmud, *Menhecü İbn Cüzey el-fıkhi* (Mısır: Câmiatü Cenûbî'l-Vâdî, Külliyyetü'l-Âdâb, 1999).

4. Abdülhay b. Dahîlillah b el-Müslim el-Muhammedî, *Tercîhatü ve ihtiyârâtü İbn Cüzey el-Kelbî fî tefsîrih: 'ardan ve münâkaşeten min evveli sûrati'l-'Ankebût hattâ nihâyeti sûrati Ğâfir* (Mekke: Câmiatü Ümmî'l-Kurâ, Külliyyetü'd-Da've ve Usûliddîn, 2007).

5. İbrahim b. Muhammed b. Abdilhâlık el-Ğâmidî, *Tercîhâtü'l-İmâm İbn Cüzey el-Kelbî fi't-tefsîr min hulâli kitâbih (et-Teshîl li 'Ulûmi'Tenzîl) 'arz ve münakaşa min evvel-i sûrati'l-En'âm ilâ sûrati Yûsuf* (Mekke: Câmiatü Ümmi'l-Kurâ, Külliyyetü'd-Da've ve Usûliddîn, 2008).

6. Henâ Abdullah Süleyman Ebû Davud, *Tercîhâtü İbn Cüzey fi't-tefsîr min hulâli Kitâbih (et-Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzîl) min evveli sûrati-r'-Ra'd ilâ nihâyet-sûrati'l-Kasas* (Mekke: Câmiatü Ümmi'l-Kurâ, Külliyyetü'd-Da've ve Usûliddîn, 2009).

7. Abdülaziz b. İbrahim b. Muhammed el-Yahyâ, *Tercîhâtü İbn Cüzey el-Kelbî fi tefsîrih: 'arzan ve münakaşeten min evveli sûrati Âl-i İmrân hattâ nihâyeti sûrati'l-Mâide* (Mekke: Câmiatü Ümmi'l-Kurâ, Külliyyetü'd-Da've ve Usûliddîn, 2010).

8. Ali b. Abdirrahman en-Necâşî, *İstinbâtâtü İbni'l-Cüzey el-Kelbî fi tefsîrihi't-Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzîl* (Riyad: Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, Külliyyetü Usûliddîn, 2011).

9. Muhammed Buhayt el-Beşîr, *İbn Cüzey el-Kelbî ve cühûduh en-nahviyye fi kitâbih (et-Tenzîl 'Ulûmi'Tenzîl): dirâse nahviyye tatbikiyye* (Sudan: Câmiatü'l-Kur'ân-ı Kerîm ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, Külliyyetü'd-Dirâsâtî'l-'Ulyâ ve'l-Bahsî'l-İlmî, 2011).

10. Hüdâ Ahmed Muhammed Zeyn, *el-Belâğatü'l-Kur'âniyye fi Tefsîri (et-Teshîl li 'Ulûmi'Tenzîl) li's-İeyh Muhammed b. Ahmed İbn Cüzey el-Kelbî el-müteveffâ sene 741 h.* (Mısır: Câmiatü'l-Ezher, Külliyyetü'l-Dirâsâtî'l-İslâmiyye ve'l-'Arabiyye, 2012).

11. Yusuf Muhammed Necâh b. Fethî Bencâbî, *Tercîhâtü İbn Cüzey fi't-tefsîr min hulâli kitâbih et-Teshîl li 'Ulûmi'Tenzîl) min evveli sûrati Fussilet ilâ âhiri sûrati'l-Mücâdele* (Mekke: Câmiatü Ümmi'l-Kurâ, Külliyyetü'd-Da've ve Usûliddîn, 2012).

12. Muhammed Imâra, *İbn Cüzey el-Ğırnâtî ve 'arduhu li'l-ilâhiyyât*, (Cezayir: Câmiatü'l-Cezâir, 2013).

13. ‘Abduh Said Muhammed Hemd, *el-Kırââtü’l-vâride fî tefsiri İbn Cüzey el-Kelbî beyânü’l-mütevâtiri minhâ ve’s-şâzze fi’n-nusfi’l-âhiri mine’l-Kur’ân* (Sudan: Câmiatü’l-Kur’ân-ı Kerîm ve’l-‘Ulûmi’l-İslâmiyye, Külliyyetü Usûliddîn, 2015).

14. Mutî‘ Muhammed Ali Hasen, *et-Teshîl li ‘Ulûmi’t-Tenzîl li İbni Cüzey el-Kelbî ve Zâdü’l-Mesîr li İbni’l-Cevzî (dirâse menheciyye mukârane)* (Sudan: Câmiatü’l-Kur’ân-ı Kerîm ve’l-‘Ulûmi’l-İslâmiyye, 2017).

15. Emine Selman el-‘Azâzime, *Usûlü’t-tefsîr ‘inde İbni Cüzey el-Kelbî fî kitâbi’t-Tenzîl* (Ürdün: el-Câmiatü’l-Ürdüniyye, Külliyyetü’d-Dirâsâtî’l-‘Ulyâ, 2018).

16. Halid Hasen Ali Ceyâş, *et-Teshîl li ‘Ulûmi’t-Tenzîl li İbn Cüzey ve Fethu’l-Kadîr li’s-Şevkânî min bidâyeti’l-cüz’i’s-sâdise ‘aşara ilâ nihâyeti’l-cüz’i’s-sâmine ‘aşara: dirâse tahlîliyye mukârane* (Sudan: Câmiatü’l-Kur’ân-ı Kerîm ve’l-‘Ulûmi’l-İslâmiyye, Külliyyetü’d-Dirâsâtî’l-‘Ulyâ, 2018).

17. Nâcî Hüseyin Salih Ali el-Yuhayrî, *Âyâtü’l-ahkâm ‘inde İbni Cüzey el-Kelbî min hulâli tefsîrih et-Tenzîl ‘Ulûmi’t-Tenzîl (min bidâyeti cüz’i’l-hâdî ‘aşara ilâ nihâyeti’l-cüz’i’l-hâdiye ‘aşara* (Sudan: Câmiatü’l-Kur’ân-ı Kerîm ve’l-‘Ulûmi’l-İslâmiyye, Külliyyetü’d-Dirâsâtî’l-‘Ulyâ, 2018).

18. Müceddid Idde, *el-Bahsü’l-lüğavî ve eseruh fî maksadiyyeti’n-nass* (Cezayir: Camiatü İbni Haldûn Tiyâret, Külliyyetü’l-Âdâb ve’l-Luğât, 2019).

1.2.5. Bildiriler

1. Ahmed el-Hayyâtî, “el-Merviyyât ‘an Âişe r.a. fi’t-Teshîl li İbni Cüzey el-Kelbî”, *Âişe Ümmü’Mü’mînîn fî Tûrâsi’l-Ğarbi’l-İslâmî* (Tanca: Menşûrâtü’r-Râbiti’l-Muhammediyye li’l-‘Ulemâ, 2013), 111-173.

1.3. Batı’da Yapılan Çalışmalar

Batı’da *et-Teshîl* tefsiri hakkında kaleme alınan sadece bir adet kitap bölümüne rastlanmıştır.

1.3.1. Kitap Bölümü

1. Ralf Elger, "Muḥammad b. Aḥmad b. Muḥammad b. Juzayy al-Kalbî", in: *Handbook of Qur’ānic Hermeneutics. Volume 3 Qur’ānic Hermeneutics from the*

13th to the 19th Century, ed. by Georges Tamer, (Boston: De Gruyter, 2025), 153-171.

Sonuç

Endülüs Tefsir geleneğinin son temsilcilerinden İbn Cüzey el-Kelbî'nin *et-Teshîl li 'ulûmi't-tenzîl* adlı tefsiri muhtasar bir eser olmakla birlikte özlu yorumlar ve bilgiler içermektedir. Eser ilki Kur'an tarihi, Kur'an kavramları, Tefsirde tercih olgusu, Tefsir literatürü ve belagat ilmi; diğeri ise garîb kelimeler hakkında olan iki mukaddimesiyle diğers tefsirlerden ayrılmaktadır. Çok yönlü bir âlim olması sebebiyle İbn Cüzey'in *et-Teshîl* tefsirindeki yorumları da çeşitlilik gösterir. Bu çerçevede eserde dilbilim, Kıraat, Fıkıh, Kur'an ilimleri, Mantık, Kelam ve Tasavvufa ilişkin yorumlara da yer verilmektedir. İbn Cüzey'in farklı inanç ve anlayıştaki insanların yaşaması sebebiyle çatışmanın çokça yaşandığı bir coğrafya olan Endülüs'te yaşayan diğers müfessirler gibi farklı görüşlere ve yorumlara temkinli yaklaştığı görölmektedir. İbn Cüzey'in kendisinden önceki müfessirlerden daha ileriye giderek bu görüş ve yorumlar arasında tercih ilkelerini ortaya koyduğu ve bu ilkeleri tefsirinde titizlikle uyguladığı görölmür. İbn Cüzey'in tefsirinin girişinde yer verdiği bu ilkeler ve değerli bilgiler sebebiyle *et-Teshîl*'in mukaddimesinin tefsirin kendisinden daha meşhur olduğunu ifade etmek mümkündür.

İbn Cüzey'in *et-Teshîl* adlı tefsiri Endülüs Tefsir geleneğinin son eserlerinden biri olması ve muhtemelen çağdaşı Ebû Hayyân'ın *el-Bahrü'l-muhît* tefsirinin gölgesinde kalması, oldukça geç bir dönemde tahkik edilmesi ve müellifinin genç denilebilecek bi yaşta vefat etmesi gibi sebeplerle asırlar boyunca hak ettiği şöhrete ulaşamamıştır. Bu sebeple eserin son dönem eserlerinde, özellikle de ölkemizde kaleme alınan tefsirlere kaynaklık ettiği görölmektedir. İbn Acîbe'nin *el-Bahrü'l-medîd*, Tantâvî'nin, *et-Tefsîru'l-vasît*, Vehbe ez-Zuhaylî'nin, *et-Tefsîru'l-münîr*, Muhammed Ebû Zehre'nin *Zehratü't-tefâsîr*, Sâbûnî'nin, *Safvetü't-tefâsîr*, Süleyman Ateş'in *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsîri*, Mustafa Öztürk'ün *Îlâhî Hitâbın Tefsiri* ile Muhsin Demirci'nin *Geleneksel ve Çağdaş Yorumlarla Kur'ân Tefsiri* adlı eserlerinin temel kaynakları arasında yer aldığı görölmektedir.

İbn Cüzey'in *et-Teshîl* adlı eseri tefsir eserlerine kaynaklık ettiği gibi akademik çalışmalara da konu olmuş bir tefsirdir. Arap dünyası ve ülkemizde son dönemde *et-Teshîl* hakkında kitap, kitap bölümü, makale ve bildiri türünde akademik çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bununla birlikte Batı dünyasında İbn Cüzey'in *et-Teshîl* adlı tefsiri hakkındaki akademik çalışmaların başlangıç seviyesinde olduğu görülmektedir. Bunda İbn Cüzey'in tefsirinin bu coğrafyada tanınmamasının yanı sıra Avrupa'da kurulan Endülüs medeniyetini yok etmek isteyen İspanyol ve Portekiz kuvvetlerine karşı savaşmış bir âlim olmasının etkili olması sebebiyle esere yönelik önyargılı yaklaşımın sebep olabileceği akla gelmektedir.

et-Teshîl tefsiri hakkında kitap, kitap bölümü, makale ve bildiri şeklinde çok sayıda akademik çalışma yapılmakla birlikte eser hakkında herhangi bir ansiklopedi maddesine rastlanılmamıştır. Ülkemizde *et-Teshîl* tefsiri hakkında 5 kitap, 2 kitap bölümü, 14 makale, 11 yüksek lisans tezi, 1 doktora tezi ve 1 bildiri olmak üzere toplam 34 akademik çalışma yapılmıştır. Bu yönüyle bakıldığında ülkemizdeki çalışmaların ağırlığını makale ve yüksek lisans tezlerinin oluşturduğu görülmektedir. *et-Teshîl* tefsiri hakkında en çok akademik çalışmanın yapıldığı Arap dünyasında ise 12 kitap, 1 kitap bölümü, 60 makale, 40 yüksek lisans tezi, 18 doktora tezi ve 1 bildiri olmak üzere 132 çalışma yapılmıştır. Arap dünyasında *et-Teshîl* tefsiri hakkında yapılmış akademik çalışmaların çoğunluğunu da ülkemizdeki gibi makale ve yüksek lisans tezlerinin oluşturduğu görülmektedir. Bu sonuca bağlı olarak *et-Teshîl* tefsiri özelinde iki coğrafyanın akademik çalışmalardaki yönteminin birbiriyle benzeştiği ifade edilebilir. Batı'da ise sadece Ralf Elger tarafından kaleme alınan ve *et-Teshîl* tefsiri hakkında da bilgi verilen "Muhammad b. Ahmad b. Muhammad b. Juzayy al-Kalbî" başlıklı kitap bölümüne ulaşılmıştır. Toplamda üç coğrafyada eser hakkında 167 akademik çalışma yapıldığı görülmektedir. Nadiatul Maziyyah Attarwiyah ve arkadaşları tarafından İngilizce kaleme alınan "İsrailiyyat Prophet Sulaiman In Tafsir Bi Al-Ma'thur: A Study Of Tafsir Al-Tashil Li 'Ulum Al-Tanzil By Ibn Juzay Al-Kalbî" başlıklı makalenin Endonezya'da faaliyet gösteren *Ushuliddin* dergisinde yayımlanması, Abdullah A. Khan tarafından kaleme alınan ve Al-Ma'rifa Ulema Resoruce Center'in sitesinde yer alan "İmam Ibn Juzayy al-Kalbî and His Tafsîr: Al-Tashîl li 'Ulûm al-Tanzîl" adlı çalışmanın ise henüz

yayımlanmamış bir kitap projesinin ürünü olduğu için çalışmaya dahil edilmediği belirtilmelidir. Çalışma sonunda *et-Teshîl* tefsiri hakkındaki bazı kitapların ve makalelerin daha önce yapılan tezlerden üretildiği görülmüştür.

Tarihi açıdan İbn Cüzey'in *et-Teshîl* tefsiri hakkında yapılan ilk akademik çalışma Muhammed İsmail Ebü'r-Rîş tarafından 1970 yılında kaleme alınan ilk çalışma *İbn Cüzey el-Kelbî ve eseruhû fi'l-fıkhi'l-İslâmî ve'l-'ulûmi'l-uhârâ* başlıklı doktora tezidir. Eser hakkındaki ilk kitap 1987 yılında yayımlanan Ali Muhammed ez-Zübeyrî'nin *İbn Cüzey ve menhecühû fi't-tefsîr* adlı eseri, ilk makale ise Abdülmecîd Abdüsselâm el-Muhtesib'in 1984 yılında yayımlanan "Mevkıfu İbn Cüzey el-Kelbî el-Endelûsî mine'l-Mu'tezile" başlıklı makalesidir. Ülkemizde eser hakkındaki ilk kitap 1998 yılında yayımlanan Abdurrahman Elmalı'nın *İbn Cüzey el-Kelbî el-Ğirnatî'nin Kitâbu't-Teshîl li Ulûmi't-Tenzîl Adlı Tefsirinin Tahlili* adlı eseridir. İlk makale ise 2003 yılında yayımlanan ve Mustafa Öztürk tarafından kaleme alınan "İbn Cüzey (ö. 741/1340)'in Tefsirinde Tasavvuf" başlıklı çalışmadır. Her üç coğrafyada kitap bölümü tarzındaki çalışmaların ise son birkaç yıl içerisinde kaleme alındığı görülmektedir. Bu üç coğrafyada kaleme alınan ilk eserlerde İbn Cüzey'in İslami ilimlerdeki yeri, tefsir metodolojisi ve Tasavvuf ilmindeki yeri araştırılmıştır.

İbn Cüzey'in *et-Teshîl* tefsiri konusal açıdan incelendiğinde şöyle bir tablo karşımıza çıkmaktadır: Ülkemizde İbn Cüzey'in tefsir metodolojisi hakkında 1, belagat uygulaması hakkında 1, kıraatlere yaklaşımı hakkında 1 ve *et-Teshîl*'in mukaddimesi hakkında 1 kitap yayımlanmıştır. Tefsir hakkında yayımlanan kitap bölümlerinden 1'i İbn Cüzey'in Tefsir ilmindeki yeri, diğeri ise Kur'an ilimlerine ilişkindir. *et-Teshîl* tefsirine ilişkin tefsir metodolojisi hakkında 1, Tasavvuf hakkında 1, Kur'an ilimleri hakkında 2, eleştiri hakkında 1, belagat hakkında 3, kıraat hakkında 1, şiirler hakkında 1, Tefsirde ihtilaf olgusu hakkında 1, Tefsirde tercih olgusu hakkında 2, dilbilimsel tefsir hakkında 1 makale yayımlanmıştır. Eser hakkında yine Kur'an ilimleri hakkında 7, dilbilimsel Tefsir hakkında 1, kıraat hakkında 1, belagat hakkında 2, fıkhi Tefsir hakkında 1, İbn Cüzey'in rivayet metodu hakkında ise 1 yüksek lisans tezi yapılmıştır. Ülkemizde *et-Teshîl* tefsiri hakkında kaleme alınan tek doktora tezi ise eserin dil özelliklerine ilişkindir. Bu doktora tezinin içeriği dilbilimsel Tefsire ilişkin olmakla birlikte danışmanı Prof. Dr. Saffet Köse'nin

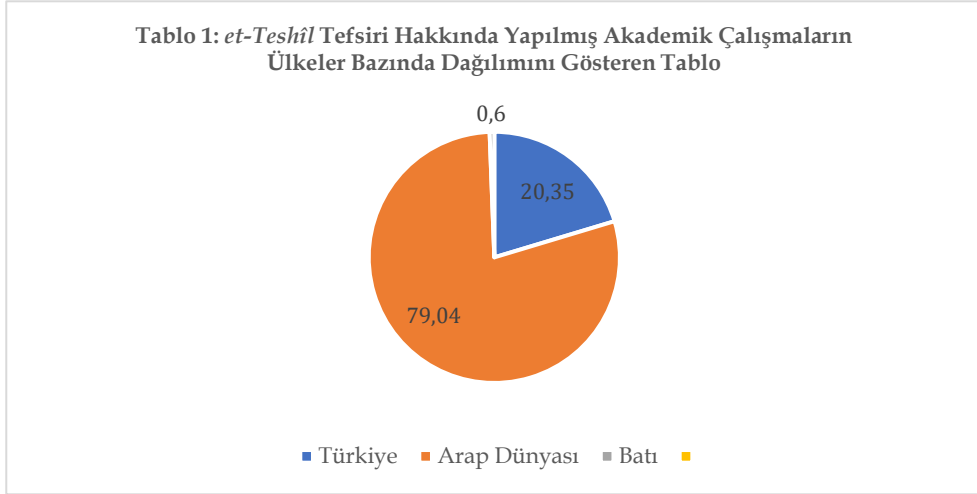
İslam Hukuku Anabilim Dalı'nda görev yaptığı görülmektedir. Ülkemizde esere ilişkin kaleme alınan tek bildiri de Kur'an ilimlerine ilişkindir. Arap dünyasında *et-Teshîl* tefsiri hakkında yayımlanan kitapların 3'ü İbn Cüzey'in tefsir yöntemi, 1'i Tefsirde tercih olgusu, 1'i dilbilimsel Tefsir, 2'si kelami Tefsir, 4'ü Kur'an ilimleri hakkında olup, kitaplardan birinde de *et-Teshîl* tefsirlerle mukayese edilmiştir. Arap dünyasındaki tek kitap bölümü de eserin tefsir metodolojisine ilişkindir. Arap dünyasında yayımlanan makalelerin ise 5'i eleştiri, 12'si Kur'an ilimleri, 8'i kıraat hakkında, 7'si İbn Cüzey'in tefsir metodu hakkında, 9'u dilbilimsel tefsir hakkında, 1'i kelami tefsir hakkında, 2'si fikhî tefsir hakkında, 3'ü belagat hakkında, 3'ü Tefsirde tercih olgusu hakkında, 4'ü tasavvuf hakkında olup çalışmalardan 1'i de eserin diğer tefsirlerle mukayesesini konu almıştır. Bu makalelerde dikkat çeken bir husus Firâs Yahya Abdülcélil'in aynı konuyu farklı sûreler etrafında ele alan çok sayıda makalesi kaleme almış olmasıdır. Çoğunluğu Sudan üniversitelerinde kaleme alındığı görülen yüksek lisans tezlerinde İbn Cüzey'in Tefsir metodolojisi hakkında 5, Kur'an ilimlerine yaklaşımı hakkında 5, Kıraatlere yaklaşımı hakkında 3, *et-Teshîl*'deki hadis ve rivayetlerin tahriri hakkında 1, dilbilimsel Tefsir hakkında 3, Kelami tefsir hakkında 2, Fıkıh usulü hakkında 1, ihtilaf olgusu hakkında 1, Tefsirde tercih olgusu hakkında 17, belagat hakkında 1 çalışma yapılmıştır. Mekke ve Sudan üniversitelerinin etkin olduğu doktora tezlerinde ise Fikhî Tefsir hakkında 4, Dilbilimsel Tefsir hakkında 3, Kelami Tefsir hakkında 1, belagat hakkında 1, Tefsirde tercih olgusu hakkında 5, Tefsir usulü hakkında 1, kıraatler hakkında 1 ve eserin diğer tefsirlerle mukayesesini hakkında 2 çalışma yapılmıştır. *et-Teshîl* tefsiri hakkındaki çalışmaların İbn Cüzey'in Tefsir metodolojisi, tercihleri ve Kur'an ilimleri konularına yoğunlaştığı görülmektedir.

et-Teshîl tefsiri hakkındaki akademik çalışmalar konu açısından coğrafyalara göre incelendiğinde; Türkiye'de eserin mukaddimesi, Kur'an ilimleri, İbn Cüzey'in tefsir metodolojisi, Belagat ve tercih olgusu konularına ağırlık verildiği; Arap dünyasında ise Kur'an ilimleri, Kıraat, Dilbilimsel Tefsir, İbn Cüzey'in tefsir metodolojisi, tercih olgusu, i'râb ve mukayeseli çalışmalara ağırlık verildiği görülmektedir. Konusal açıdan bakıldığında da her iki coğrafyadaki esere bakış açılarının birbirine benzediği görülmektedir. Bu çalışmaların *et-Teshîl*'in Endülüs Tefsir geleneğinin özelliklerini

yansıtması, bu geleneğe getirdiği yenilikler, bu gelenekteki diğer tefsirlerle mukayesesi ve sonraki tefsirlere olan etkisi açısından incelenmesinin esere ilişkin akademik çalışmaların çeşitliliğini zenginleştireceği kanaatindeyiz.

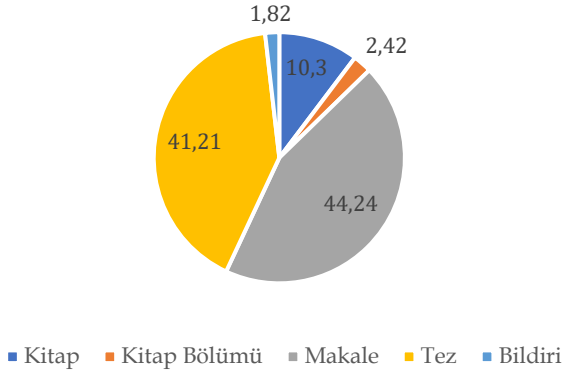
İbn Cüzey'in *et-Teshîl* tefsiri hakkında bazı araştırmacıların birden çok çalışma kaleme aldıkları görülmektedir. Türkiye'de Sıddık Baysal ve Mehmet Kaya'nın eser hakkında 2'şer makale kaleme aldıkları görülmektedir. Arap dünyasında ise eser hakkında Muhammed Ğazlâvî'nin 1 kitap ve 1 makalesi, Firâs Yahya Abdülcelil'in 5, Haldun Said Subh, Âye Muhammed Yasin Saïd, Leys Bâsil Sadık ve Esmâ Eşref Şevkî'nin ise 2'şer makalesi bulunmaktadır.

Ek: *et-Teshîl* Tefsiri Hakkında Yapılmış Akademik Araştırmalara İlişkin İstatistikleri Gösteren Tablolar ve Kavram Haritası

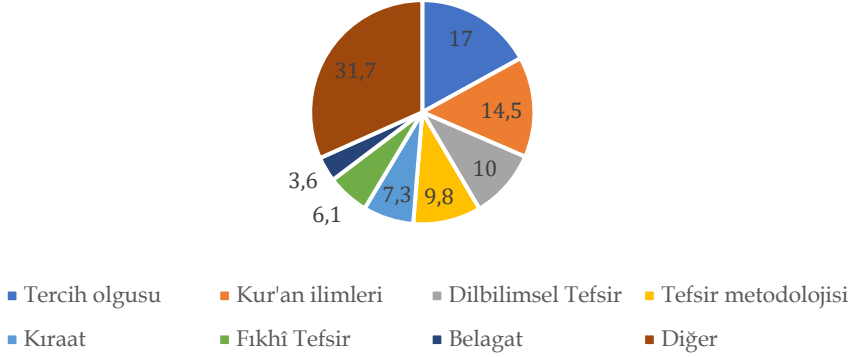
Tablo 1'de görüldüğü üzere *et-Teshîl* tefsiri hakkındaki çalışmaların çoğu %80'lik oranla Arap dünyasında yapılmıştır. Onu %20,35'lik oranla Türkiye'de ve %0,6'lık oranla Batı'da yapılan çalışmalar izlemektedir.

Tablo 2: *et-Teshîl* Tefsiri Hakkında Yapılmış Akademik Çalışmaların Tür Bazında Dağılımını Gösteren Tablo

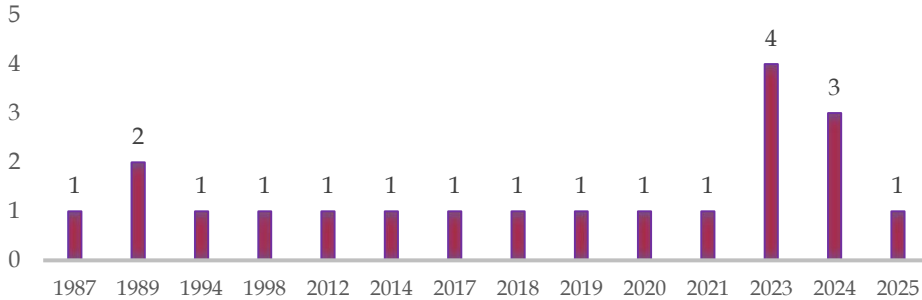
Tablo 2’de görüldüğü üzere *et-Teshîl* tefsiri hakkında yapılmış akademik çalışmaların %44,24’lük kısmını makaleler, %41,21’lik kısmını tezler, %10,3’lük kısmını kitaplar, %2,42’lik kısmını kitap bölümleri ve %1,82’lik kısmını ise bildiriler oluşturmaktadır. *et-Teshîl* tefsiri hakkındaki makale ve tez çalışmalarının sayısının birbirine çok yakın olduğu görülmektedir. Eser hakkında en çok yapılan çalışma makale türünde olurken en az yapılan çalışma ise bildiri türündedir. Bu tablo eser hakkında kitap bölümü ve bildiri türündeki çalışmalara yoğunluk verilmesi gerektiğini göstermektedir.

**Tablo 3: *et-Teshîl* Tefsiri Hakkında Yapılmış Akademik Çalışmaların
Konu Bazında Dağılımını Gösteren Tablo**

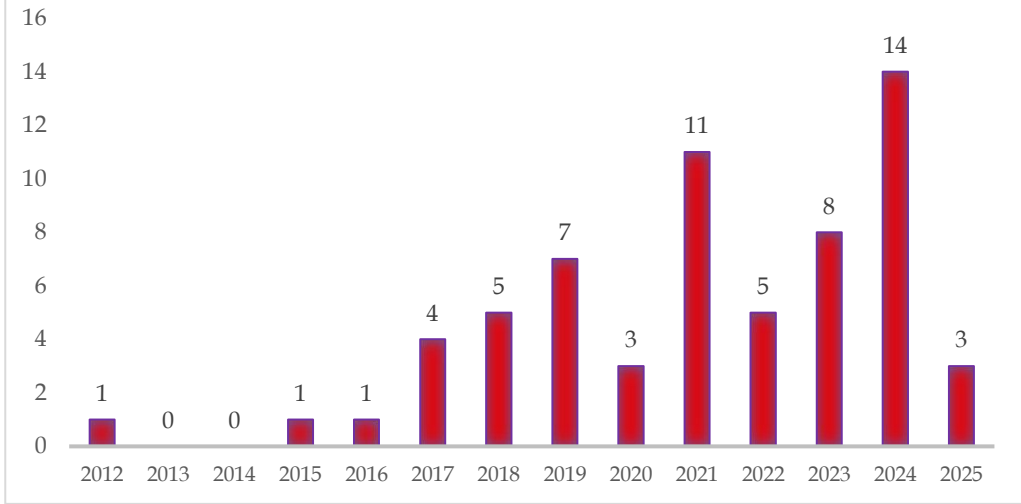
Tablo 3'te görüldüğü gibi *et-Teshîl* tefsiri hakkında yapılmış akademik çalışmaların çoğunluğunu %17'lik oranla tercih olgusu ile ilgili olanlar oluşturmaktadır. Bu oran araştırmacıların çalışma konusu olarak eserin en çok orijinal yönünün tercih edildiğini göstermektedir. *et-Teshîl* tefsirinde diğer konulara ilişkin yüzdelik veriler şu şekildedir: Kur'an ilimleri %14,5, dilbilimsel Tefsir %10, İbn Cüzey'in tefsir metodolojisi %9,8, Kiraatler 7,3, Fıkhi tefsir, 6,1, Belâgat 3,6. Bunların dışındaki konulara ilişkin oran ise %31,7'dir.

**Tablo 4: *et-Teshîl* Tefsiri Hakkında Yapılmış Kitap
ve Kitap Bölümlerinin Yıllara Göre Dağılımını
Gösteren Tablo**

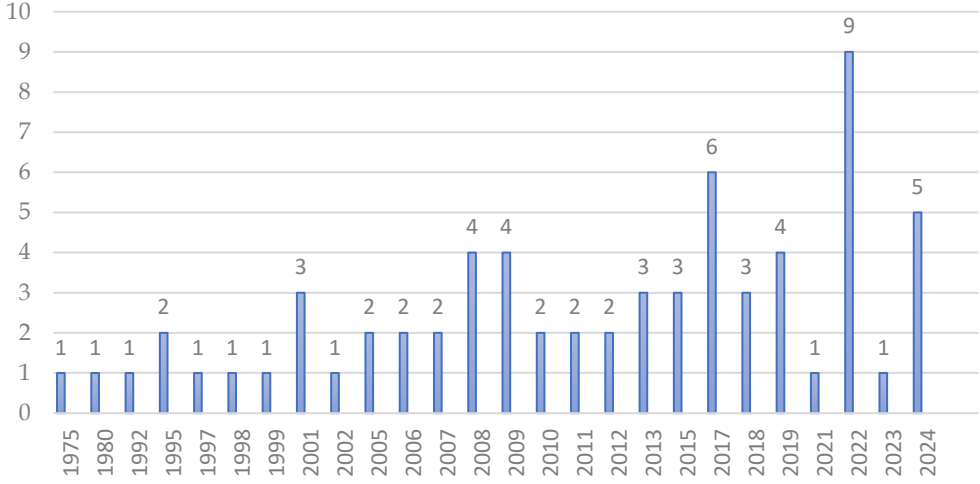
Tablo 4 incelendiğinde *et-Teshîl* tefsiri hakkında yayımlanmış kitap ve kitap bölümlerinin sayısı yıllara göre değişiklik görülmektedir. İlk kitabın yayınlandığı 1987 yılından günümüze farklı aralıklarla 25 yıl eser hakkında bir kitap ya da kitap bölümü yayımlanmadığı görülmektedir. Çoğunluğu birbirini izleyen on bir yılda eser hakkında sadece 1 kitap yayımlandığı görülmektedir. Eser hakkında en çok kitap 4 adetle 2023 yılıdır. Onu 3 adet yayımla 2023 yılı izlemektedir.

Tablo 5: *et-Teshîl* Tefsiri Hakkında Yapılmış Makalelerin Yıllara Göre Dağılımını Gösteren Tablo

Tablo 5'te görüldüğü gibi *et-Teshîl* tefsiri hakkında ilk makalenin yayımlandığı 2012 yılından itibaren iki yıl boyunca eser hakkında makale yayımlanmamıştır. 2015 yılından günümüze eser hakkındaki makalelerin sayısı dalgalı bir seyir izlemektedir. *et-Teshîl* tefsiri hakkında 2015 ve 2016 yıllarında sadece birer makale yayınlanırken eser hakkında en çok makale yayımlanan yıl 14 adetle 2024'tür.

Tablo 6: *et-Teshîl* Tefsiri Hakkında Yapılmış Tezlerin Yıllara Göre Dağılımını Gösteren Tablo

et-Teshîl tefsiri hakkındaki tezlerin yer aldığı bu tabloya bakıldığında eser hakkındaki tezlerin sayılarının dalgali bir seyir izlediği gör÷lmektedir. Sadece eser hakkında tez yapılan yıllara yer verilen bu tabloda çoğu yıllar *et-Teshîl* tefsiri hakkında sadece bir adet tez kaleme alındığı gör÷lmektedir. Eser hakkında en çok tezin yapıldığı yıl 9 adetle 2022 yılıdır. *et-Teshîl* hakkında en çok tez yapılan diğer yıllar ise 6 teze 2017 yılı ve 5 teze 2024 yılıdır.

et-Teshîl Tefsiri Hakkındaki Akademik Çalışmaların Kavram Haritası

et-Teshîl tefsiri hakkında yapılmış akademik çalışmalarda en çok bu eserin en ayırıcı özelliği olan “tercih” kavramının yer aldığı görülmektedir. Ardından “Kur’an ilimleri” kavramının öne çıktığı çalışmalarda “menhec”, i’râb”, “kıraat”, “cühûd”, “rivayet”, “belagat”, “mukaddime”, “ta’akubât” kavramlarının en çok değinilen kavramlar arasında yer aldığı görülmektedir.

Kaynakça

- Akoğlu, Muharrem. “İbn Hazm’ın Mu’tezile’ye Yönelik Eleştirileri”. *Bilimname: Düşünce Platformu* 10/1 (2006), 63-92.
- Alanka, Deniz. “Nitel Bir Araştırma Yöntemi Olarak İçerik Analizi: Teorik Bir Çerçeve”. *Kronotop İletişim Dergisi* 1/1 (2024), 64-84.
- ALMANDUMAH. “Aranan: ابن جزي، التسهيل”. Erişim 10 Ağustos 2025. <https://search.mandumah.com/MyResearch/Home>
- ‘Amrânî, İshak. *Mesâilü’l- ‘akîde ‘inde İbn Cüzey el-Ğırnâtî (ö. 745) min hılâli kitâbihi’t-Teshîl*. Fas: Câmiatü’l-Hasen es-Sânî, Külliyyetü’l-Âdâb ve’l-‘Ulûmü’l-İnsâniyye, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

- Ankara Üniversitesi Kütüphanesi. “Aranan: et-Teshîl, İbn Cüzey”. Erişim 02 Ağustos 2025. https://katalog.ankara.edu.tr/client/tr_TR/defaulttr
- (ARUC), Arabic Union Catalog. “Aranan: al-Tashîl, Ibn Juzayy”. Erişim 03 Ağustos 2025. <https://www.aruc.org/en>
- Badem, Hüseyin. *Araştırma Yöntemleri Spss Uygulamalı*. Sarajevo: Ibu Publication, 2012.
- Baltacı, Ali. “Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?” *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/2 (2019), 368-388. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.598299>
- Baysal, Sıddık. “İbn Cüzey’in Bazı Tefsir Eserlerindeki Üslup ve Usûl Sorunlarına Yaklaşımına İlişkin Bir Değerlendirme”. *Dini Araştırmalar* 21/14 (2018), 203-223.
- Bekiroğlu, Harun. *Kur’an Yorumunda Fıkıh Usûlünün İşlevi İbn Cüzey Örneği*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2020.
- Besyûnî, Muhammed Ebu’l-Mecd Ali. *Bibliyografiya er-rasâili’l-i’lmiyye fi’l-Câmi’âti’l-Mısriyye münzû İnşâihâ hattâ nihâyeti’l-karni’l-ışrîn*. Kahire: Mektebetü’l-Âdâb, 2001.
- Bodleian Libraries University of Oxford. “Aranan: al-Tashîl, Ibn Juzayy”. Erişim 10 Ağustos 2025. https://solo.bodleian.ox.ac.uk/discovery/search?vid=44OXF_INST:SOL
- Ceyûsî, Muhammed. *Keşşâfî’l-dirâsâti’l-Kur’âniyye -er-resâilu’l-Kur’âniyye fi’l-dirâsâti’l-câmi’iyye fi’l-dirâsâti’l-Kur’âniyye tattâ h. 1425-m. 2004*. Dimeşk: Dâru’l-Ğavsânî li’l-Dirâsâti’l-Kur’âniyye, 2007.
- Çalış, Muhammet İkbâl. *İbn Cüzey Tefsirinde Müşkilcü’l-Kur’ân*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- (DAL), Database of Arabic Literature in Western Research. “Aranan: al-Tashîl, Ibn Juzayy”. Erişim 12 Ağustos 2025. <http://www.oxlit.co.uk/oxlit/about-oxlit.pl>

- (DOAJ), Open Global Trusted. "Aranan: al-Tashîl, Ibn Juzayy". Erişim 18 Ağustos 2025. <https://doaj.org/>
- Durur, Mehmet Ali. "İbn Cüzeyy Kelbî'de Dilbilimsel Tefsirin İzleri". *Kesit Akademi Dergisi* 10/40 (2024), 543-561.
- (EBSCO), Akademik Search Complete. "Aranan: al-Tashîl, Ibn Juzayy". Erişim 11 Ağustos 2025. [https://www.ebsco.com/tr-tr/EBSCO Akademik Search Complete \(EBSCO\)](https://www.ebsco.com/tr-tr/EBSCO-Akademik-Search-Complete-(EBSCO))
- Elger, Ralf. "Muḥammad b. Aḥmad b. Muḥammad b. Juzayy al-Kalbî". *Handbook of Qur'ānic Hermeneutics. Qur'ānic Hermeneutics from the 13th to the 19th Century*. 157-171. ed. Georges Tamer. Boston: De Gruyter, 2025.
- el-Mektebetü'l-Merkeziyye li Câmî'atî'l-Kâhire. "Aranan: التسهيل، ابن جزي". Erişim 28 Temmuz 2025. <https://lis.cl.cu.edu.eg/>
- e-Marefa Database. "Aranan: التسهيل، ابن جزي". Erişim 20 Ağustos 2025. <https://search.emarefa.net/en/search?url=>
- Erünsal, İsmail E. vd. *İlâhiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu (1953-2015)*. İstanbul: İsam Yayınları, 2017.
- Google Akademik. "'Aranan: et-Teshîl, İbn Cüzey'". 10 Ağustos 2025. <https://scholar.google.com/?hl=tr>
- Güven, Şahin. "Suudi Arabistan Ülkelerinde Yapılan Bazı Tefsir Tezleri Üzerine". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15/2 (2003), 207-223.
- Harvard University Library Catalog. "Aranan: al-Tashîl, Ibn Juzayy". Erişim 11 Ağustos 2025. <https://library.harvard.edu/>
- Institut des Belles Lettres Arabes Library Catalogue. "Aranan: al-Tashîl, Ibn Juzayy". Erişim 12 Ağustos 2025. <https://iblatunisie.org/>
- (IRI), Islamic Research Index. "Aranan: al-Tashîl, Ibn Juzayy". Erişim 13 Ağustos 2025. <https://iri.aiou.edu.pk/search>
- İbn Cüzey, Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed. *et-Teshîl li 'ulûmi't-Tenzîl*. thk. Muhammed Sâlim Hâşim. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995.

İbn Ferhûn, İbrahim b. Ali b. Muhammed. *ed-Dîbâcû'l-müzheb fî ma'rifeti 'ulemâi'l-mezheb*. thk. Muhammed el-Ahmedî Ebu'nnûr. Kahire: Dârü't-Türâs li't-tab' ve'n-neşr, ts.

(İSAM), TDV İslam Araştırmaları Merkezi. "İlahiyat Makaleleri Veri Tabanı 'Aranan: et-Teshîl, İbn Cüzey'". Erişim 04 Ağustos 2025. <http://ktpmakale.isam.org.tr/?blm=aramklilhb&navdil=tr>

(İSAM), TDV İslam Araştırmaları Merkezi. "İslami İlimler Alanındaki Tezler Veri Tabanı 'Aranan: et-Teshîl, İbn Cüzey'". Erişim 05 Ağustos 2025. https://kutuphane.isam.org.tr/?blm=sonucilhtez&geldi=ara_ilh_tezb&nnavdil=tr&Tur=&Durumu=D&TezAdiAra=%C4%B0bn+C%C3%BCzey&HazirlayanAra=&Danisman=&YapimTarihi=&Universite=&BilimDali=°is_tez=&-max=10&-find=

(İSAM), TDV İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi Kataloğu. "Aranan: et-Teshîl, İbn Cüzey". Erişim 30 Temmuz 2025. <https://kutuphane.isam.org.tr/>

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi. "Aranan: et-Teshîl, İbn Cüzey". Erişim 01 Ağustos 2025. https://katalog.istanbul.edu.tr/client/tr_TR/default_tr/

(JSTOR), Journal Storage Art & Science. "Aranan: al-Tashîl, İbn Juzayy". Erişim 10 Ağustos 2025. <https://www.jstor.org/>

Kara, Mehmet. *Türkiye'de Kur'an ve Tefsir Araştırmaları (1960-1971)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Katalog Tarama, Milli Kütüphane. "Aranan: et-Teshîl, İbn Cüzey". Erişim 01 Ağustos 2025. <https://kasif.mkutup.gov.tr/OpacArama.aspx?Ara=>

Kaya. "Ebû Hayyân'ın el-Bahru'l-Muhî't'i Çerçevesinde Tefsir İlminin Mahiyeti". *Tefsir İlminin Mahiyetine Yaklaşımlar -Klasikten Çağdaş Döneme*. 21-52. ed. Enes Büyük. İstanbul: Kitâbî Yayıncılık, 2023.

Kaya, Mehmet. *Endülüs Tefsir Geleneğinde Eleştiri -Bahru'l-muhî't Örneği*. Ankara: Fecr Yayınları, 2020.

- Kaya, Mehmet. "İbn Cüzey'in Tefsirde Tercih Kriterleri". *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 10/2 (31 Aralık 2024), 691-732. <https://doi.org/10.47424/tasavvur.1545476>
- Kaya, Mehmet. "İbn Cüzey'in Tefsirinde Tercih Uygulamaları". *Mütefekkir* 11/22 (15 Aralık 2024), 511-541. <https://doi.org/10.30523/mutefekkir.1600722>
- Khadem, Fazluddin - Karagöz, Mustafa. "İbn Cüzey'in Nesh Anlayışı (et-Teshîl li 'Ulûmî't-Tenzîl Bağlamında)". *International Black Sea Scientific Research And Innovation Congress*. ed. Cenk Yavuz - Aliye Çılan Akın. 973-985. Trabzon, 2023.
- Koç, Mehmet Akif. "Endülüs Tefsirciliği Üzerine Bir Giriş Denemesi". *İslâmiyât* 7/3 (2004), 43-58.
- Koç, Mustafa. "Diyanet İlmi Dergi'de Din Bilimleri ile İlgili Yayınlanan Makaleler (1962-2004) Üzerine Bibiliyografik Bir Araştırma". *Diyanet İlmi Dergi* 41/2 (2005), 111-144.
- Library of The University of British Columbia. "'Aranan: al-Tashîl, Ibn Juzayy'". 18 Temmuz 2025. <https://www.library.ubc.ca/>
- Makarrî, Ahmed Muhammed et-Tilmisânî. *Neflu't-tîb min ğusni'l-Endelüsi'r-ratîb*. thk. İhsan Abbas. 8 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1968.
- Marmara Üniversitesi Kütüphaneleri. "Aranan: et-Teshîl, İbn Cüzey". Erişim 01 Ağustos 2025. <https://katalog.marmara.edu.tr/yordam/>
- Mektebetü Câmia'ti Ümmî'l-Kurâ. "Aranan: التسهيل، ابن جزى". Erişim 28 Temmuz 2025. <https://uqu.edu.sa/lib>
- Mektebetü Câmî'ati Katar. "Aranan: التسهيل، ابن جزى". Erişim 28 Temmuz 2025. <https://www.qu.edu.qa/ar/library/Pages/default.aspx>
- Meşînî, Mustafa İbrahim. *Medresetü't-tefsîr fi'l-Endelüs*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1986.
- New York Public Library Catalog. "'Aranan: al-Tashîl, Ibn Juzayy'". Erişim 12 Ağustos 2025. <https://www.nypl.org/research/research-catalog>

- (OATD), Open Access Theses and Dissertations. "Aranan: al-Tashîl, Ibn Juzayy". Erişim 07 Ağustos 2025. <https://oatd.org/>
- (OCLC), Worldcat Catalouge. "Aranan: al-Tashîl, Ibn Juzayy". Erişim 11 Ağustos 2025. <https://search.worldcat.org/>
- Oruç, Muhammed Ferruh. "İbn Cüzey ve Takrîbül-vüsûl ilâ 'ilmi'l-usûl Adlı Eserinde Usûl-i Fıkha Dair Görüşleri". *Mizanü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi* 17 (2023), 85-116. <https://doi.org/10.47502/mizan.1366426>
- Özel, Ahmet. "İbn Cüzey". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/406-407. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Öztürk. "İbn Cüzey'in Tefsirinde Tasavvuf". *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 4/11 (2003), 197-212.
- Öztürk, Mustafa. *İlahi Hitabın Tefsiri*. 3 Cilt. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018.
- (PISAI), Pontificio Istituto di Studi Arabi e d'Islamistica. "Aranan: al-Tashîl, Ibn Juzayy". Erişim 30 Temmuz 2025. <https://en.pisai.it/library/library-assets/>
- (ProQuest), ProQuest Dissertations & Theses Global. "Aranan: al-Tashîl, Ibn Juzayy". Erişim 14 Ağustos 2025. <https://about.proquest.com/en/products-services/pqdtglobal/>
- (SID), Scientific Information Database. "Aranan: al-Tashîl, Ibn Juzayy". Erişim 13 Ağustos 2025. <https://www.sid.ir/en/>
- SOAS University of London Library Catalogue. "Aranan: al-Tashîl, Ibn Juzayy". Erişim 17 Ağustos 2025. <https://www.soas.ac.uk/soas-library>
- Staatsbibliothek zu Berlin. "Aranan: al-Tashîl, Ibn Juzayy". Erişim 09 Ağustos 2025. <https://staatsbibliothek-berlin.de/>
- Şentürk, Mustafa. "Endülüs Tefsîr Kültürü". *Journal of Divinity Faculty of Hitit University* 11/21 (2012), 53-72. <https://doi.org/10.14395/jdiv81>

- Tel, Hasan - Akyol, Ayşe. "Kelîle ve Dimne Üzerine Bir Bibliyografiya Denemesi". *Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi* 2/1 (2024), 94-114. <https://doi.org/10.5281/zenodo.12625546>
- The Manchester Universty Library. "Aranan: al-Tashîl, Ibn Juzayy". Erişim 14 Ağustos 2025. <https://www.library.manchester.ac.uk/>
- Thesus fi. "Aranan: al-Tashîl, Ibn Juzayy". Erişim 08 Ağustos 2025. <https://www.theseus.fi/>
- (TR Dizin), Tübitak Ulakbim Veri Tabanı. "Aranan: et-Teshîl, İbn Cüzey". Erişim 08 Ağustos 2025. <https://trdizin.gov.tr/>
- Türkiye Makaleler Bibliyografyası, Milli Kütüphane. "'Aranan: et-Teshîl, İbn Cüzey'". 02 Ağustos 2025. <https://makaleler.mkutup.gov.tr/>
- Universty of Toronto Libraries. "Aranan: al-Tashîl, Ibn Juzayy". Erişim 12 Ağustos 2025. <https://onesearch.library.utoronto.ca/>
- Vâsıl, Hâlid b. Yusuf b. Ömer el-. "Keşşâfû'l-makâlât ve'l-buhûs fi'l-mecellâtî's-Sa'ûdiyye'l-muhakkeme hılâle'l-müdde (h. 1388-1425)". *Mecelletü Ma'hed İmâm eş-Şâtîbî li'd-Dirâsâtî'l-Kur'âniyye* 1 (1427), 387-465.
- (WDL), World Digital Library. "Aranan: al-Tashîl, Ibn Juzayy". Erişim 09 Ağustos 2025. <https://www.loc.gov/collections/world-digital-library/about-this-collection/>
- (YÖK), Yüksek Öğretim Kurumu Başkanlığı. "Tez Merkezi 'Aranan: et-Teshîl, İbn Cüzey'". Erişim 06 Ağustos 2025. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Zübeyrî, Ali Muhammed. *İbn Cüzey ve menhecühû fi't-tefsîr dirâse müshebe 'an imâmi'l-müfessir el-Endelüsî eş-şehîd İbn Cüzey ve tavzîhun mufasssalun li menhecih fi tefsîri et-Teshîl li Ulûmi't-Tenzîl*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1987.